

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת וארא

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת וארא

מפתח העניינים

האמנתי כי אדבר / הגאולה העתידה תהיה כמו גאולת מצרים / שער הנו"ן של הטומאה
- שער המינות / חובת הזהירות בזמננו מזדעות מינות / השמירה מזדעות כוזבות - בעסק
התורה הקדושה / נבואת הזהר על ארץ ישראל בדור האחרון

מפתח חידושי תורה

- א. בענין צווחת הנחש בהפשטת עורו..... טז
ב. בענין כי ידבר אלכם פרעה לאמור תנו לכם מופת..... יז
ג. בענין ותעל הצפרדע..... יז
ד. בענין מכת חושך..... יח
א. בענין אם היה מועיל להדליק אור לסלק מכת חושך..... יח
ב. בענין ישראל שמתו במכת חושך..... כא

מפתח שנות חיים

- נ. החלשת דעת של תלמידי חכמים..... כד
נא. הכנסת אורחים..... כו
נב. הכנעה לצדיקים..... כט
נג. הלואה או פקדון..... כט
נד. הליכה בדרכים..... ל
נה. הלכה..... לב
נו. המגדל תרנגולים..... לג
נז. המהרהר אחר מידותיו יתברך..... לג
נח. המהרהר אחר רבו..... לד

נט.	המהרהר הרהורים ומוחשבות רעות.....	לד
ס.	המסלק בנו מלימוד תורה.....	לה
סא.	המעביר על מדותיו.....	לח
סב.	המצער את העני.....	מב
סג.	המתכבד בקלון חבירו.....	מג
סד.	הקבלת פני חכמים.....	מד
סה.	הנהגה מדברי תורה.....	מה

מופתח חידושי סוגיות

א.	בענין מצוה לא לשמה.....	מו
	בענין אור יפה לחולה.....	מו
א.	בענין שכר המחזיק כשהלומד למד לא לשמה.....	מח

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

האמנתי כי אדבר

בעזרת ה' יתברך נראה לעיני בפרשת השבוע, פרשת וארא.

בפרשה הזו מתחילה גאולתן של ישראל, כאשר הקב"ה מתגלה אל משה רבינו ואומר לו: **לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם ממצרים ואתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעם. המטרה של גאולת מצרים לא היתה רק ההוצאה של ישראל מעולו של פרעה ומשעבוד מצרים הנורא, אלא 'ולקחתי אתכם לי לעם', להיות העם הנבחר, זה שמקבל את התורה ומקיים את מצוותיו של הקב"ה. והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים.**

גם אנחנו עומדים עכשיו בזמן שהוא ערב הגאולה, כמו שקבלנו מאבותינו ורבותינו. ובאמת אנחנו צריכים לחזק בעצמנו את האמונה בביאת הגואל, ועלינו לחזור ולשנן שוב ושוב את י"ג עיקרי אמונה, כי מי שלא מאמין אפילו באחד מהם הרי הוא כבר פרק עול שמים מעליו והוא נחשב אפיקורס, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות למסכת סנהדרין (פרק י') וזו לשון קדשו: "וכאשר יאמין האדם אלה היסודות [י"ג עיקרים] כולם, ונתבררה בהם אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שציוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה עבירות מחמת התאוה, הוא נענש כפי חטאיו, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל כשנתקלקל לאדם עיקר מאלו העיקרים, הרי הוא יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא מין ואפיקורס ומקצין בנטיעות ומצוה לשנאו, ועליו נאמר הלא משנאיך ה' אשנא". ולמרות שהדברים האלו הם דברים ידועים ומפורסמים, עם כל זה על ידי שאדם משנן אותם הדברים חודרים אל לבו, 'האמנתי כי אדבר' - על ידי הדיבור בעיני אמונה האמונה מתחזקת בלבו של האדם.

א. ואמנם לא די באמירה גרידא כמו שאומרים את עשרת בני המון, בנשימה אחת... מספרים על רבי חיים מצאנז וצ"ל שכשהיה אומר אחר התפילה את עיקרי האמונה, היה פותח ואומר 'אני מאמין', ואז היה עוצר ושואל את עצמו, 'חיים, באמת אתה מאמין, או שאתה רק אומר שאתה מאמין שהקב"ה עשה עושה ויעשה לכל המעשים'?! על אדם לומר את עיקרי האמונה במתינות ובהתבוננות, כדי שהדברים באמת יפעלו את פעולתם ויכנסו ללבו.

יש אחד שיכול לומר כל יום את עיקרי האמונה, אבל כשמגיע לו איזה נסיון קטן, כשנראה לו שחבר שלו פוגע לו בפרנסה או מרמה אותו וכיוצא בזה, הוא מיד כועס וקוצף, וכולו מלא טענות כרימון. והלא אמרת בבוקר שאתה מאמין שהקב"ה הוא זה שעשה ועושה ויעשה את כל המעשים, ואם כן כל זה הוא רצון הבורא, ולמה אתה כל כך דואג?! אין זה אלא כי הדברים שהוא אמר היו מן השפה ולחוץ.

פעם ראו את הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל יושב וחוזר במשך לילה שלם על המשנה במסכת אבות (ד, כא) 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם'. למרות שרבי ישראל ידע היטב את המשנה הזו והמשנה הזו היתה תמיד נר לרגליו, וכמו שסיפר רבי יצחק בלאזר זצ"ל, שהוא לא היה ליד רבו רבי ישראל בשעה שנפטר, אבל לאחר מכן הוא חקר ודרש מה היו המילים האחרונות שהוציא רבי ישראל מפיו קודם שנפטר, ואמרו לו שזיה היה הדיבור האחרון שלו: 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם', עם כל זה רבי ישראל ישב וחוזר על המשנה הזו במשך לילה שלם, שוב ושוב. כיון שראו בני הבית את רבי ישראל חוזר על המשנה שוב ושוב ושוב, נגשו אליו ושאלו אותו, ילמדנו רבינו, למה אתה חוזר כל כך הרבה פעמים על המשפט הזה?

אמר להם רבי ישראל, מחר עתיד להיות לי נסיון, ולכן אני מחזק את עצמי כנגדו. שאלו אותו, איזה נסיון?! אמר להם רבי ישראל, מחר אני צריך ללכת לבקר איזה עשיר בעיר, וחושיש אני כשאראה את הפאר וההדר שיש לו בבית, את השטיחים והנברשות, שמא ואולי ח"ו תעבור לי איזו מחשבה של תאוה בלב, 'חבל שלי אין בית כזה'. מה אעשה כדי להמנע ממחשבה כזו?! אני יושב עכשיו ומחזק את עצמי, ומחדיר בעצמי את הידיעה שכל העושר הזה הוא הבל רוח, והקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. ורבי ישראל הוסיף ודרש: 'האדם' אמרו, לרבות כל אדם. גם אם יהיה אדם גדול מאוד, יהיה מי שיהיה, מכל מקום אם הוא נופל בקנאה התאוה או הכבוד, הרי זה מוציא אותו מן העולם.

גם על היהודי הקדוש זצ"ל סיפרו שראו אותו פעם כשהוא חוזר שש שעות רצופות על הפסוק (תהלים נא, יב) 'לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי'. בשביל מה לחזור על זה שש שעות? - כי כשאדם יושב ובמשך שעות חוזר על המילים האלו בכיסופים ובערגת הנפש, זה משפיע עליו. אמר לי יהודי אחד, אנחנו לא אומרים את הפסוק הזה שש שעות, אלא שבע פעמים בעת ברכת הלבנה. וכשאני אומר את זה שבע פעמים, כך סיפר לי אותו אחד, אני כבר מרגיש כמו מלאך, ומרגיש התעוררות לקרבה לה' יתברך. זה קורה אחרי שאמר את הפסוק שבע פעמים, ומה יקרה אחרי שיגיד את הפסוק הזה בכוונה ובהתעוררות שש שעות? - כבר יחפש לו כנפים...

הגאולה העתידה תהיה כמו גאולת מצרים

והנה, קבלה בידינו מאבותינו ורבותינו, שמעשה אבות סימן לבנים, ומה שהיה בגאולתם של ישראל ממצרים, הוא גם מה שיהיה בגאולה העתידה. הן כך אמר הפסוק (קהלת א, ט): 'מה שהיה הוא שיהיה', ודרשו בזהר הקדוש (תיקוני זהר דק"ג ע"ב וע"ש בביאור הגר"א ולתיקוני זהר תיקון ס"ט) 'מה שהיה הוא' - ראשי תיבות 'משה', - שיהיה. כלומר, גם הגאולה העתידה

תהיה על ידי זכות התורה של משה רבינו, כמו שהיתה גאולת מצרים על ידי משה רבינו, וכמו שנבאר.

וכך כתב החתם סופר בתשובותיו (חלק שישי סימן צ"ח), הנה בענין ביאת בן דוד, הלא כולנו מצפים למלך המשיח וזה הוא אחד מה"ג עיקרים שאנו מאמינים בביאת המשיח, צריך אני להציע הצעה אחת, והוא, כי כמו שהיה משה רבינו ע"ה הגואל הראשון, והודקן שמונים שנה ולא ידע ולא הרגיש בעצמו שהוא יהיה גואל ישראל, הלא משה רבינו לא ידע שהוא מתעתד להיות גואלן של ישראל, ובמשך שמונים שנה חי כאחד ישראל, ואפילו כשאמר לו הקב"ה לך כי אשלחך אל פרעה, מכל מקום סירב ולא רצה לקבל על עצמו, והקב"ה בא אתו בדין ודברים עד שקיבל עליו את השליחות, כך יהיה, אומר החתם סופר, הגואל האחרון, מלך המשיח. מיום שחרב בית המקדש מיד נולד אחד הראוי בצדקתו להיות גואל, וכמו שאמרו רבותינו (ירושלמי ברכות ב, ד) שברגע בו נחרב בית המקדש, הכין הקב"ה מישהו שיהיה ראוי להיות מושיען של ישראל, ולכשיגיע הזמן יתגלה אליו ה' יתברך וישלחנו, ואז יערה עליו רוחו של משיח הטמון וגנוז למעלה עד בוא.

כמו שמצינו בשאלו אחר שנמשח, שרק אחר שנמשח באה עליו רוח ממשלה ורוח הקודש, אשר מלפנים לא הרגיש בעצמו כן (שמואל א פ"י). שאלו המלך לא ידע מזה שהוא מתעתד להיות מלך ישראל, עד שהצטווה על ידי הקב"ה ביד שמואל, ואז הוא קיבל את הכלים של המלוכה. כך גם יהיה עם הגואל האחרון, והצדיק בעצמו אינו יודע שהוא יהיה מלך המשיח, עד שיקבל את הצו האלוקי שילך לגאול את ישראל.

ובעוונותינו, כותב החתם סופר, כבר רבו כמה וכמה מתו ולא זכינו שיערה עליהם רוחו של משיח, והגם שהם ראויים לכך אבל הדור לא היה ראוי. ו'דור דור ודורשיו', בכל דור יש את אותו אחד שהוא ראוי להיות משיח אם כלל ישראל יזכו, והוא אינו יודע מזה דבר עד שייגיע העת המוכשר והראוי לגאולה, וכשיגיע הזמן אי"ה יתגלה אליו ה' כמו אל משה בסנה, וישלחנו או לישראל או למלך אחד כמו לפרעה לומר לו 'שלח את עמי'. ואז הקב"ה יערה עליו את רוחו של משיח.

ובהיות וכל הצורה של הגאולה העתידה תהיה כמו שהיתה הגאולה הראשונה של ישראל מיד מצרים, צריכים אנו להתבונן בפרשה הזו היטב היטב ולהשכיל ממנה לדור שלנו, שהוא זמן ערב הגאולה. הלא כבר התקיימו בנו כל הסימנים שאמרו רבותינו בסוף מסכת סוטה, כמו ה'חוצפה ישגא', באשר אנו רואים לנגד עינינו את העזות פנים שיש בדור הזה, מה שלא נשמע ולא היה מעולם².

ב. רבי ישראל מסלנט זצ"ל היה אומר בדרך דרש, 'חוצפה - ישגא', כלומר, מי שמעז פנים ומתחפץ - ישגא, לא די שלא ירגיש מושפל ונבוה, אלא להיפך, אותו ירוממו וינשאו, ואפילו שר יוכל להיות...

שער הנו"ן של הטומאה - שער המינות

המציאות שלנו לפני ביאת הגואל, תהיה כמו שהיתה המציאות של כלל ישראל לפני גאולתם ממצרים. כמו ששם כלל ישראל ירדו הרבה הרבה, וכמו שנאמר בפסוק 'וירעו אותנו המצרים' ואמרו המפרשים שאין כתוב כאן 'וירעו לנו המצרים', אלא 'וירעו אותנו', הורידו אותנו ממצרים ועשו אותנו עצמנו רעים, וכמו שדרשו רבותינו שכלל ישראל היו אז בתחתית המדרגה, שרונים במ"ט שערי טומאה, כך גם יהיה המצב של כלל ישראל בערב הגאולה האחרונה.

כך כותב האור החיים הקדוש (שמות ג, ח), אלא שהוא מוסיף עוד הוספה איזומה ונוראה. שם במצרים, כלל ישראל ירדו עד מ"ט שערי טומאה, אבל בשער הנו"ן של הטומאה לא נכנסו, ואם היו נכנסים לא היתה להם עוד תקומה. אבל בערב הגאולה העתידה, אומר האור החיים, כלל ישראל יכנס גם לשער הנו"ן של הטומאה.

מהו שער הנו"ן של הטומאה? - קבלה בידינו, שזו היא המינות. ואנחנו בדור שלנו, שהוא ערב הגאולה, צריכים להזהר מאד מאד מהענין הזה. יש הרבה סוגים של רשע ופשע, אבל המינות היא הגרועה מכל. היה גדול אחד שאמר בדרך צחות, מה ההבדל המהותי שיש בין כל האיסורים שבתורה לבין המינות? - ש'כל האיסורים בטלים בשישים, ומין במינו אפילו באלף לא בטיל'. פשט הדברים, שאם נפל דבר של איסור לתערובת של היתר, אם יש כנגד האיסור פי שישים במין ההיתר, האיסור מתבטל ברוב והתערובת מותרת. אבל אם זה 'מין במינו', כלומר בשר של נבילה התערב בבשר כשירה, אפילו באלף לא בטיל, כך זו אחת השיטות בגמרא.

אבל בדרך צחות אמר אותו גדול, 'כל האיסורים בטלים בשישים', גם מי שהרגיל עצמו בעבירות רח"ל ועבר על כל עבירות שבתורה, מכל מקום כשהוא מגיע לגיל שישים,

ג. ראיתי מעשה על גדול אחד, שפעם היתה במדינתו שנת בצורת ולא ירדו גשמים. הוא הכריז בעירו שבהיות ו'לא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא', צריכים כל הקהל לפשפש במעשיהם ולעשות תשובה, ולכן יתכנסו כל הציבור בבית הכנסת לעשות עצרת חיזוק והתעוררות.

הגיע היום המיועד, וכולם החלו להתאסף בבית הכנסת לקראת העצרת, וגם הרב יצא מביתו כדי להגיע אל בית הכנסת. בדרך אל בית הכנסת ראה הרב איזה רשע מפורסם שעובר שם. פנה אליו הרב וביקש ממנו שיבוא יחד אתו אל בית הכנסת. אמר לו אותו רשע, 'כבוד הרב, מה אני יכול לעזור לך?! אחד כמוני מה יכול לעזור לך בעצרת של חיזוק והתעוררות?!' אמר לו הרב, 'ממך דווקא יכולה לבוא הרבה ברכה'. התפלל אותו רשע, 'ממני תבוא ברכה?! והלא אני עובר על כל עבירות שבתורה!' אמר לו הרב, נכון, אבל אנשים כמוך הביאו מכול לעולם, אז אולי ממך יבוא גם גשם...

כבר 'כל האיסורים בטלים', הוא מוצא את עצמו זקן וחולה, פעם יש לו לחץ דם גבוה ופעם נמוך, פעם סוכר ופעם מלח... ושאר מרעין בישין שכאלו, וכבר אין לו עוד רדיפה לאיסורים. אם תבוא ותציע לו לעבור איזה איסור ולהשיג איזו תאוה, הוא יאמר לך, 'מה אתה רוצה ממני? הרי אני כבר חצי מת'. אבל 'מין במינו? - אפילו באלף לא בטיל'. מי שיש בו דעות אסורות וכוזבות, אם יש בו מינות, גם אם יחיה אלף שנים, וגם על פתחו של גיהנם, עדיין הוא ישאר עם הדעות הכוזבות שלו.

בספר זכרון יעקב שכתב רבי יעקב ליפשיץ, מי שהיה יד ימינו של הגאון המובהק וכו' רבי יצחק אלחנן זצ"ל בעל הבאר יצחק, מסופר סיפור נורא. הוא כותב על אחד המשכילים שהיה בדור ההוא, שהגיע זמנו למות. כיון שראה שנשארו לו כמה רגעים ספורים, קרא לכל בני ביתו שיבואו על יד מטתו, כיון שהוא רוצה לתת להם צוואה. כל בני הבית התכנסו ובאו, ואותו משכיל אמר להם כך: תראו, בן אחד שלי, כבר השתמד והתנצר, והוא בודאי לא יאמר עלי קדיש. בת אחת שלי, הלכה ונישאה לגוי, והבן שלה - הנכד שלי, ודאי לא יגיד עלי קדיש. אבל יש לי עוד בן אחד שעדיין לא התפקר, ואני חושש שמא הוא יגיד עלי קדיש. אני מצווה אותו בגזירת אב, שלא יגיד עלי קדיש.

זהו סיפור נורא ואיום. אדם יודע שעוד רגעים ספורים הוא יעמוד לפני בית דין של מעלה ויתן דין וחשבון על כל פעולה, על כל מעשה ועל כל מחשבה שחשב בימי חייו. ומה הוא מצווה לפני מותו? - שלא יאמרו אחריו קדיש. מפני ש'מין במינו לא בטיל', דעות נפסדות לא עוזבות את האדם עד מותו ועד בכלל.

חובת הזהירות בזמננו מדעות מינות

גם בתקופה הקשה שלנו, הן מצד הקשיים הגשמיים והן אלו הרוחניים, בפרט אנחנו צריכים לתת את הדעת להשמר ולהזהר מדעות ומחשבות של מינות.

הנה אם נתבונן, נראה שבתפילת שמונה עשרה, יש לנו באמת תשע עשרה ברכות. מדוע? - כי בתחילה באמת היו רק שמונה עשרה ברכות, אבל בזמנו של רבן גמליאל תיקנו והוסיפו עוד ברכה - ברכת 'ולמינים ולמלשינים'. מדוע הוסיפו אז את הברכה הזו? כתב הרמב"ם (הלכות תפילה ב, א): בימי רבן גמליאל רבו האפיקורסים בישראל ונעשו כיתות כיתות, שהרי לכן נקרא שמם 'מינים', על שם שפרשו מכלל ישראל והפכו להיות כמין בפני עצמם, והיו מצרים לישראל ומסיתים אותם לשוב מאחרי ה' יתברך. אותם אפיקורסים ומינים היו עושים תעמולה גדולה כדי לגנוב נפשות מכלל ישראל, כמו שעושים גם בדור שלנו לדאבוננו הרב. כיון שראה רבן גמליאל שזו גדולה מכל צרכי בני אדם, לאדם יש הרבה צרכים, הוא צריך בריאות, הוא צריך פרנסה, ועוד ועוד, אבל עם כל זה הענין הזה שלא יהיו מינים בכלל

ישראל זה הדבר הכי חשוב והכי נצרך לנו, עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני ה' לאבד האפיקורסים וקבע אותה בתפילה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל.

אם נשים לב, הרי שבנוסח הברכה הזו יש מילה אחת שחוזרת על עצמה פעמים הרבה: 'ולמינים ולמלשינים אל תהי תקוה, וכל הזדים כרגע יאבדו', אנחנו מבקשים שיאבדו כהרף עין, בלא שום שהות. 'וכל אויביך וכל שונאיך מהרה יכרתו', שוב מדגישים את הבקשה שיהיה זה במהירות, 'ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו', שוב ושוב מדגישים את ענין המהירות. מדוע? - כי המינות היא שורש פורה ראש ולענה, ויש בה סכנה גדולה. אם לא עוקרים את המינות מיד, היא מכה שורשים, וכמו שאומרת הגמרא בעבודה זרה (יז.), אדם שנכנסה בו מינות הוא נדבק בה וקשה לו מאד להפטר ממנה.

מהי ההגדרה של מינות? - בשלחן ערוך (או"ח א, א) כתוב שאל יבוש אדם מפני המלעיגים עליו בעבודת ה' יתברך. אך כתב שם המשנה ברורה, שעל כל פנים לא יתקוטט עמהם, מפני שמדת העזות היא מגונה מאד. המחלוקת היא הדבר היותר גרוע שיכול להיות בקרב ישראל, והיא מכלה כל גוף ונפש. אמרו רבותינו (ירושלמי פאה א, א), גדול השלום, שבזמן אחאב, שהיו אז כלל ישראל מורדים בה' יתברך ועובדים עבודה זרה, היו יוצאים למלחמה ומנצחים. ולהיפך - בדורו של שאול, שהיו אז כולם צדיקים גדולים וחכמים מופלגים, היו יוצאים למלחמה ונגפים. מדוע? - מפני שבזמן אחאב, למרות שהיו רשעים, חיו ביניהם בשלום אחוה ורעות, ואילו בזמנו של שאול היו בעלי לשון הרע ומחלוקות, וכמו שאנחנו רואים בספר תהלים איך שדוד המלך מקונן על זה.

אמנם, כותב המשנה ברורה שם בביאור הלכה, הגם שאסור לאדם להתקוטט עם מרעיו, מכל מקום למינים ולאפיקורסים אסור לוותר, וצריך לעמוד כנגדם ולהלחם בהם בכל דרך. ומי הוא המין והאפיקורס? - כל מחשבה שהיא היפך דעת תורה, הרי היא מינות. וזה לשונו שם: אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה, ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו, מצוה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל, ודוד המלך ע"ה אמר 'הלא משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים'.

בזמן הזה לדאבוננו הרב, צריכים לקדש מלחמה עוד יותר ויותר נגד המינות, מפני שהרחוב משפיע הרבה, והוא כופר בכל הי"ג עיקרים. אנחנו צריכים כנגד זה לחזק בלבנו את י"ג עיקרי האמונה, לומר אותם בהתבוננות ובשימט לב, כדי שלא נושפע חלילה מהשפעת הרחוב הקלוקל.

רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל אמר על עצמו שפעם אחת שמע איזה דבר של אפיקורסות ממישהו, ולקחו לו עשרים וחמש שנים של עבודה כדי לעקור מעצמו את השמיעה הזו,

שלא תשאיר בו שום רושם ושום השפעה. זה היה רבי ברוך בער לפי גדלותו העצומה ורוב קדושתו מה שאין הפה יכול לתאר, אבל אנחנו לדאבוננו הרב רחוקים מזה. מכל עבר מכל פינה ומכל זווית אפשר לשמוע דעות פסולות וכוזבות, דעות של מינות ואפיקורסות, ומאד מאד עלינו להשמר ולהזהר מזה.

אמרו רבותינו (סנהדרין ז.) שכל הקורא בספרים חיצוניים אין לו חלק לעולם הבא. מהם הספרים החיצוניים? כל אלו שהם כותבים ומשפיעים כנגד י"ג העיקרים וכנגד רצון ה', כמו שראינו מהמשנה ברורה. ואין לך עיתון שלהם שאין בו ניגוח כלפי הי"ג עיקרים וכנגד תורת ה'. ועל אדם למסור את הנפש, שלא ליפול בפח היקוש הזה של המינות.

השמירה מדעות כוזבות - בעסק התורה הקדושה

מה הרפואה ומה ישמור עלינו מהמינות, בזה הדור הירוד? - כמו שהזכרנו קודם, האור החיים הקדוש כותב (שמות ג, ח), שכאשר ישראל היו במצרים לא נכנסו בשער הנו"ן של הטומאה, אבל בגלות האחרון, שזו הגלות שלנו, כן יכנסו ישראל לשער הנו"ן. מדוע? - כי במצרים לצד שלא היו בני תורה לא נכנסו לשער הנו"ן, מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם יכנסו לשער הנו"ן. כשהיו כלל ישראל בארץ מצרים, לא היו להם לא תורה ולא מצוות, וקמו שנאמר בפסוק (יהזקאל טז, ו) 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי בדמיך חיי', והכוונה היא (כאמרם בפרקי דרבי אליעזר פכ"ט) לדם פסח ודם מילה שאלו היו שני המצוות היחידות שעמדו אז לכלל ישראל להגאל, אבל עוד לא היתה להם את התורה. אבל בדור הזה יש לנו את הנשק הגדול, בה"א הידיעה, והיא התורה הקדושה. ובאמצעות התורה אדם יוכל להנצל מכל המרעין בישינו.

התורה היא המגן לנו מכל צרה ומצוקה. עכשיו אנחנו רואים את המהומות שנגרמים על ידי הערבים, על מה ולמה באה לנו הצרה הזאת? שמעתי מרבותי, כי הלא לפני חודש באו לנגח את בני התורה, ובני התורה הם ציפור הנפש של האומה הישראלית. מאחר והחלו לדבר בענין הזה של בני התורה שצריכים ללכת לצבא ותכננו לפגוע בהם, באה הצרה הזאת כדי שיתעסקו בה וידברו בה, ויעזבו את בני התורה לנפשם. מי שחושב שבני התורה צריכים להתגייס לצבא, עליו לדעת שזו היא מחשבה של מינות, כך לימדונו רבותינו הגדולים. בן תורה פטור מהדבר הזה (וכמפורש ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל פי"ג הי"ב והי"ג, ועיין רש"י בבא מציעא ק"ח א' ומקור דבריו בבבא בתרא ז' ב' ואכמ"ל), ואדרבה, בזכותו יש שמירה על הכלל, שהרי 'מרבתי תורה מרבתי חיים' (אבות ב, ז).

צריכים אנחנו להתחזק בתלמוד תורה. כתוב ברמב"ם (תחילת הלכות תלמוד תורה) שרק נשים ועבדים פטורים מתלמוד תורה, אבל כל שאר ישראל מחוייבים בעסק התורה, ביום

ובלילה. וכל אחד מחוייב לחנך את בניו על ברכי התורה, ומוסיף הרמב"ם שלא רק את בנו אלא הוא הדין את בן בנו הוא מחוייב ללמד תורה. ומוסיף מרן בכסף משנה, שגם בן בן בנו, גם בו הוא מחוייב בתלמוד תורה. אדם לא יכול לומר 'די לי במה שחנכתי את הבנים שלי, עכשיו אני פטור', אלא התפקיד שלו הוא לדאוג גם לנכדים וגם לנינים שלו שיעסקו בתורה, ואם הוא רואה שהם מתרשלים בלימודם עליו לסייע בעדם. ומשמע באחרונים שאף חייב להוציא ממון על לימוד התורה של הנכדים והנינים שלו.

נבואת הזהר על ארץ ישראל בדור האחרון

זהר הקדוש בפרשה שלנו (דף לב:), ישנם דברים נוראים אשר הם כמו נבואה לזמן שלנו. וכך פותח רבי שמעון בר יוחאי ואומר: **תא חזי**, כך תמיד פותח הזהר 'תא חזי', בוא ותראה. כי מי שלא רוצה לבוא לראות, לא יראה ולא ילמד. תבוא - ואם תבוא, תלמד ותשכיל. **ארבע מאה שנין קיימא ההוא ממונה דבני ישמעאל**, ארבע מאות שנה עומד במרום הממונה על בני ישמעאל, ובעא קמיה קודשא בריך הוא, הוא עומד ומדבר עם הקב"ה, ואומר: רבונו של עולם, **מאן דאתגזר אית לך חולקא בשמך**. אחד שנימול, יש לו חלק אתך או לא?! כך עומד הממונה של בני ישמעאל ומרעיש ארבע מאות שנה על היסוד הזה. **אמר ליה אין**. אכן כן, כל מי שנימול יש לו חלק בשמי. **אמר ליה, והלא ישמעאל אתגזר**, הלא ישמעאל גם כן נימול, ולא עוד אלא דאתגזר בר תליסר שנין, יש מעלה גדולה במילה שלו, שלא נימול כשהוא בן שמונה ימים אלא בהיותו בן שלש עשרה, שאז הוא כבר אדם גדול, יש לו דעת והכאב רב, ועם כל זאת ישמעאל הסכים למול על ידי אברהם. **אמאי לית ליה חולקא בך כמו יצחק**, אם כן ישמעאל לא גרע ואפילו עדיף מיצחק, ולמה אין לו חלק בך?!

אמר ליה, דא אתגזר כדקא יאות וכתיקוני ודא לאו הכי. יש הבדל ביניהם. כי יצחק גם נימול וגם פרעו את מילתו, באופן שניכרת מילתו. אבל ישמעאל, הגם שנימול, מכל מקום לא פרע את מילתו, וכך דרך הישמעאלים במילתם. **ולא עוד, אלא דאילין מתדבקין בי כדקא יאות לתמניא ימין**, מיד אחרי שעוברים שמונה ימים, כבר הם נדבקים בי ומלים אותם, ואילין רחיקין ממני עד כמה יומין, הישמעאלים נימולים מאוחר יותר.

כיון ששמע כך השר הממונה על ישמעאל, אמר ליה, עם כל דא, כיון דאתגזר לא יהא ליה אגר טב בגיניה, אמנם נכון שהוא לא פורע וגם לא נימול ונכנס תחת כנפי השכינה מיד בהיותו בן שמונה ימים, אבל סוף סוף הן הוא נימול ועשה כאן פעולה של מצוה, ומדוע לא יהיה לו על זה איזה שכר? וכאן בוכה וצווח ספר הזהר ככרוכיא: **ווי על ההוא זימנא דאתיליד ההוא ישמעאל בהאי עלמא ואתגזר**, אוי ואבוי לנו על אותו היום שנוולד ישמעאל ומלו אותו, כיון שסוף סוף יש לו איזו טענה, ששכר כל שהוא מגיע לו על שנימול. **מה עבד קודשא בריך הוא, מה עושה הקב"ה, ארחיק להו לבני ישמעאל מדבקתא דלעילא**, אין לישמעאל חלק

בה' יתברך, כיון שרק ישראל יש להם חלק ונחלה בתורה ורק הם קשורים עם הקב"ה, ואדרבה, גוי שעוסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נ"ט א'). אבל היות ומגיע לו איזה שכר כל שהוא על שנימול, יחייב להו חולקא לתתא באתרא קדישא, בנין ההוא גזירו דבהון. היות ולפני יותר משלשת אלפים שנה ישמעאל נימול, עומדת הזכות הזו לצאצאיו עד היום שיש להם חלק ונחלה בארץ ישראל.

וממשיך התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי ואומר: **וזמינין בני ישמעאל למשלט בארעא קדישא**, בני ישמעאל עתידים להיות שולטים בארץ הקדש, **כד איהו ריקניא מכולה זמנא סגי**, וכמו שידוע באמת מספרי ההיסטוריה, שכאשר הארץ היתה ריקה היה כאן שלטון ממושך של הטורקים וקודמיהם, ומדוע רק כשהארץ היתה ריקה? - **כמה גזירו דלהון בריקניא בלא שלימו**, מדה כנגד מידה לא בטלה, ומכיון שהמילה של ישמעאל היתה בלי שלימות, לכן הגם שיש להם חלק ונחלה לשלוט בארץ ישראל, תהיה זו שליטה רק בארץ ריקה. **ואינן יעבון להון לבני ישראל לאתבא לדוכתייהו עד דאשתלים ההוא זכותא דבני ישמעאל**, כאשר בני ישראל יבואו לחזור לארצם יעמדו בני ישמעאל ויעכו בידם, עד שתגמר הזכות הזו של ישמעאל.

המאמר הזה הוא מאמר מבהיל. אנחנו רואים כאן כמה גדול השכר שנותן הקב"ה לכל בריה, על כל פעולה. ישמעאל נימול לפני אלפי שנים, במילה 'בלא שלימו', בלי שלימות, ואף על פי כן, נביט ונראה כמה אלפי שנים של שכר הוא קיבל עבור המילה הזו. ואם על מצוה כזו נותן הקב"ה כל כך הרבה שכר, על מצוה שהיא כן נעשית בשלימות, מצוה שנעשית באהבה ובחיבה יתירה, וקל וחומר מצות תלמוד תורה ששקולה כנגד כל המצוות, על אחת כמה וכמה, ומי יודע איך יהיה שכרה. ולכן אמרה הגמרא (ברכות לד:) 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו' - בתלמידי חכמים. השכר שמעותד לאלו שעוסקים בתורה, וכמו שהזכרנו קודם כל אחד ואחד מישראל יש לו חלק ונחלה בתורה הקדושה, רק הקב"ה לבדו יודע מה רב השכר הצפון לאלו.

עוד ממשיך הזהר ואומר: **וזמינין בני ישמעאל לאתערא קרבין תקיפין בעלמא**, הם מעותדים לעשות הרבה מלחמות, ולא סתם מלחמות, אלא 'תקיפין בעלמא', ולא בכנישא בני אדום עליהו, ישמעאל ועשיו הם קרובי משפחה, שהרי עשיו הלך ונשא את בתו של ישמעאל, וזהו שאומרים בסליחות 'כלה שעיר וחוטנו', אנחנו מבקשים מהקב"ה שיכלה את ישמעאל ואת עשיו בעסקת חבילה אחת... ובני ישמעאל עתידים לקחת אתם גם את בני אדום, ויתערון קרבא בהו, יהיו מלחמות, **חד בימא וחד על יבשתא וחד סמוך לירושלים**. אחת המלחמות תהיה דווקא על יד ירושלים, כי 'סביב רשעים יתהלכון', תמיד היכן נמצאת הקדושה, לשם מגיעים הרשעים ורוצים לינוק ולקבל קדושה. **וישלטון אילין באילין ואתרא קדישא לא יתמסר לבני אדום**, כי הלא יש לנו הבטחה כי 'בהר הקדש תהיה פליטה'.

בההוא זימנא, ואנחנו צריכים לזכור שזה יכול להיות כבר מחר בבוקר, יתער עמא חד מסייפי **עלמא**, תקום איזו אומה מקצה העולם, על רומי **חייבא**, זו מלכות רומי הרשעה, ויגח בה קרבא תלת ירחין, תהיה מלחמה במשך שלשה חודשים, ויתכנשון תמן עממיא, יבואו ויאספו כל האומות ויפלו בידיהו עד דיתכנשון כל בני אדום עלה מכל סייפי עלמא, יבואו כל בני אדום מכל קצוות הארץ, וכדין, אז, יתער קודשא בריך הוא עליהו, יבוא הקב"ה, הדא הוא דכתיב (ישעיה לד) 'כי זבח לה' בכצרה פורה דרכתי לבדי'. הקב"ה יבוא לזבוח את כל אומות העולם.

ולבתר דא מה כתיב, מה אומר הנביא ישעיה שיהיה לאחר מכן, 'לאחוז בכנפות הארץ', יאחז הקב"ה וינער את כל אומות העולם החוצה, וישיצי לבני ישמעאל מינה, הוא יכלה ויבער את כל בני ישמעאל ממנה, ויתבר כל חילין דלעילא ולא ישתאר חילא לעילא על עמא דעלמא, אלא חילא דישראל בלחודוי. ומכח מה יהיו כל הנסים האלו? - הדא הוא דכתיב 'ה' צלך על ידי ימינד', בגין דשמא קדישא בימינא ואורייתא בימינא.

זהו הנשק היותר חזק שיש לנו, עסק התורה. ולכן היצר הרע מוסר על זה את הנפש לגרום טרדות ובלבולים לאדם בכל מכל כל, ובלבד שלא יקבע עתים לתורה. אם אנחנו רוצים את הגאולה ואנחנו רוצים שהתורה תשמור עלינו, כהבטחת הזוהר, עלינו להתחזק בעסק התורה. הן ביום והן בלילה, יש הרבה פעמים שיש לאדם רגעים פנויים, שהוא אפילו לא יודע איך לנצל אותם. לעתים אתה יכול לשמוע איך שאחד מדבר על שיש לו זמן פנוי והוא מחפש איך לכלות אותו... איך אפשר לדבר כך? הלא הזמן הוא יקר מכל יקר!

בזמנו של החפץ חיים זצ"ל היה אחד מגדולי הרבנים שנפל למשכב וחוליו החמיר. כשראו שהמצב שלו קשה, ערכו בשבילו מגבית מיוחדת. מגבית רגילה היא מגבית של כסף, אבל יש גם מגבית של חיים. הלכו בין הרבנים ושאלו כמה מחייהם הם מנדבים עבור אותו גדול. אחד התנדב שבוע, השני תרם חודש, וכן הלאה. באו אל החפץ חיים ואמרו לו, כבוד הרב, גאון פלוני חולה ואנו עורכים עבורו מגבית של חיים, כמה זמן אתה תורם בשבילו?! אחרי ששאלו את זה, ראו איך שמיד הרצינו פניו של החפץ חיים, והוא התחיל לעיין ולהתבונן בדבר כאילו נשאל שאלה חמורה בהלכות עגונה. הוא התחיל לחשב עם עצמו בעיון רב כמה יוכל לתת, ואחרי טורח ויגיעה רבה, אמר להם, 'אני מנדב דקה אחת מחיי בעבורי'. התפלאו הנוכחים, והחפץ חיים הסביר: 'תדעו לכם שבאמת דקה היא גם הרבה! וכי אתם יודעים כמה אפשר להשיג בדקה?!' מי שלא מעריך זמן כראוי, יכול לוותר בקלות ולתת

ד. הליצינים מספרים שאחד נידב עשרים שנה. שאלו אותו, איך אתה מנדב כל כך הרבה? והוא השיב: עשרים השנים האלו שנתתי, לא את שלי נתתי אלא את של אשתי...

שבוע או שבועיים, חודש וחודשיים, אבל מי שיודע כמה הוא יכול לנצל בדקה אחת, גם על זה קשה לו לוותר. [רבינו החפץ חיים זצ"ל כותב בספרו תורת הבית (פרק ב') שבדקה אחת יכול האדם לקיים מאתיים מצוות של תלמוד תורה, וכל מילה של תורה היא מצוה ששקולה כנגד כל המצוות, והבן].

עכשיו שאנחנו נמצאים בערב הגאולה, אשר כמו שכותב האור החיים הקדוש בזמן הזה יכנסו בני ישראל אל שער הנו"ן של הטומאה שהיא שער המינות, והנגע הזה בזמננו פורה ראש ולענה ומנסה לקחת כל לב, במה נתחזק?! - רק בכח התורה. ועל ידי התורה תבוא הגאולה ונוכה לניסים ולמופתים כמו שעשה הקב"ה בגאולה הראשונה של ישראל ממצרים, במהרה בימינו ונאמר אמן.

חידו"ת פרשת וארא

א. בענין צווחת הנחש בהפשטת עורו

תשנ"א.

שמות (ד' ח'): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין".

ופירש רש"י ז"ל: "תנין לנחש". [נראיתי בפירושו כלי יקר שם, שהביא שיש מי שפירש תנין דג ע"ש, ובדברי רבותינו המפרשים ז"ל על אתר לא מצאתי מי שפירש כן, עם שמצינו שתנין מתפרש דג, עיין פירושו רש"י איוב (ד' י"ב) ועיין מלבי"ם שם, וצ"ב].

ובתרגום המיוחס ליונתן שם כה תרגם: "ארום ימליל עמכון פרעה למימר הברו לכון תימאה ותימר לאהרן סב ית חוטרך וטלוק יתיה קדם פרעה יהי לחיוי חורמן ארום עתידין כל דיירי ארעא למשמע קל צווחתהון דמצרים בתברותי יתהון, היכמא דשמען כל ברייתא ית קל צווחת חויה כד איתערטיל מן שירויא".

ולא ידעתי מהו בדיוק "שירויא", דבעלמא פירושו "תחילה, התחלה", ומה כאן פירושו, שלפי הלשון "כד איתערטיל מן שירויא", משמע ששירויא הוא "עצם", דבר מה, ולא על מדובר "זמן", ואולי יש להגיה ולגרוס "בשירויא", דהיינו כאשר הנחש מפשיט עורו בתחילה, וצ"ב.

וראיתי בילקוט שמעוני תהלים (פרק מ"ב רמז תשמ"ג): "אמר רבי לוי שלשה קולם הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתים ואין מרגישים ואלו הן, היום [ר"ל שמש], והגשמים, והנפש כשהיא יוצאה. וכו', ויש אומרים אף הנחש בשעה שמפשיט עורו, ובשעה שהולך יוצא ממעי אמו, וכשהאשה מתגרשת מבעלה".

ולבאורה דברי רז"ל כאן אינן כתרגום יונתן, כי הוא אומר כמו שכל הבריות שומעות את קול צווחת הנחש כשמפשיט עורו, והמדרש אומר שאין הבריות מרגישים כנ"ל. [ולחלק ששומעין ואינן מרגישים הוא דוחק רב].

שוב ראיתי שמקור דברי ילקוט שמעוני נמצא במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ל"ד), וראיתי לגאון רד"ל ז"ל בהגהותיו שם (אות כ') שעמד בשאלתי, וכה כתב: "כד אתערטיל מן שרויא פירוש מתחילתו, בפעם הראשונה כשהפשיטו בגזרת השי"ת עליו, וכאן בפרקי רבי אליעזר סבירא ליה שמקרא זה רמזו על קולו בשעת הפשטת עורו תמיד, או אפשר שבפעם הראשונה שמעו באמת קולו מסוף העולם ועד סופו כדברי התרגום יונתן, אבל משם ואילך קולו הולך ואינו נשמע".

הרי שהגאון רד"ל ז"ל הסביר לנו כוונת "מן שרויא", דהיינו הפשטת עורו של הנחש בפעם הראשונה, וגם יישב שלא יחלוק תרגום יונתן על פרקי רבי אליעזר, ועיין, ועיין עוד בראשית רבה (פ"ב ס"ה), ושמות רבה (פ"ט ס"ג) ובספר אוצר מדרשים (מדרש אדם הראשון דף י'), וכתבתי למזכרת ועוד יתבאר בס"ד.

ב. בענין כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת

שמות (ד' ט'): "כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין, ויבוא משה ואהרן אל פרעה, ויעשו כן כאשר צוה ה', וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין".

הנה מה שכתוב כאן "מופת" ולא כתוב אות, יובן עם דברי רש"י ז"ל דברים (י"ג ב'): "ונתן אליך אות או מופת, אות בשמים, כענין שנאמר בגדעון ועשית לי אות, ואומר יהי נא חורב אל הגזה וגו', או מופת, בארץ. [ספרים אחרים ונתן אליך אות, בשמים דכתיב והיו לאותות ולמועדים. או מופת, בארץ דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חורב]. והוא מספרי שם, ועיין בספר הכתב והקבלה שם ודוק. [אלא שיש להבין מדוע אכן פרעה ביקש מופת בארץ, ולא ביקש אות ברקיע השמים].

ובם"ד נתעוררתי עוד שהשי"ת כאשר ציוה אמר קח את מטך והשלך "לפני פרעה", אבל כאשר אהרן הכהן ע"ה עשה את השליחות כתוב וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה "ולפני עבדיו", וזה לא היה בציווי וצ"ב, וצריך לומר אכן אהרן השליך המטה לפני פרעה, אלא שאז היו עבדי פרעה סובכים אותו ונמצאים עמו במחיצתו, ולכך כתוב גם ולפני עבדיו, ועיין.

והיותר מתמיה בעיני שראיתי בתרגום ירושלמי שם על פסוק זה וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו שתרגם: "וטלק קדם פרעה" ע"כ, הרי שלא תרגם לפני עבדיו, והוא תימה, ונראה בעיני שהתרגום נדפס מקוטע ולא בשלמותו וחסר ההמשך וצריך לומר וקדם עבדיו, ויש לבדוק בספרים מדוייקים ואינם לפני וצ"ע.

ג. בענין ותעל הצפרדע

מוצאי שבת בשלח ט"ז שבת תשמ"ג.

שמות (ח' ב'): "ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים".

ובמסכת סנהדרין (ס"ז ס"ב): "ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים, אמר רבי אלעזר צפרדע אחת היתה ומלאה את כל ארץ מצרים. כתנאי רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים, אמר לו רבי אלעזר בן עזריה, עקיבא, מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, צפרדע אחת שרקה להם והם באו". [ואתיא רבי אלעזר כרבי עקיבא].

ופירש רש"י ז"ל: "הצפרדע אחת משמע: השריצה ממעיה יצאו ולדות: מדברותיך מנע מדברים ופנה להלכות נגעים ואהלות ובהם אתה מחודד ולא בהגדה: שרקה להם, ושמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו" עד כאן לשון רש"י ז"ל. [מה שכתב רש"י שהיה רבי עקיבא מחודד, כן כתב גם בעירוובין (י"ג א'), וכן יש להוכיח מפירוש רש"י בסוטה (מ"ה א') וקידושין (כ') א'] שכן עזאי שהיה חריף טובא והיה אומר שכל חכמי ישראל כקליפת השום כנגדו חוץ מרבי עקיבא, ושמע מינה דהיה רבי עקיבא חריף אף מן עזאי ע"ש].

ויש לדקדק ולהבין, חדא, היכא רמיזא בהך קרא שרק **צפרדע אחת** היתה, ואי משום הא דכתב רש"י ז"ל הצפרדע אחת משמע, לכאורה אינו מוכרח שהרי כן דרך המקראות, דהיינו שהמקרא אומר בלשון יחיד והכוונה ללשון רבים, וכמו שכתב רש"י בראשית (ל"ב ו', ושם מ"ט ו'), וירמיה (ו' ו'), ועוד, וכך כתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ"ה כ') ע"ש, והוא הדין כאן מה שאמר "הצפרדע" היינו צפרדעים, ושוב ראיתי שכן פירש רש"י עצמו בפירושו לתורה שם על דרך הפשט ע"ש.

ולכאורה יותר היה ראוי לומר דנפקא מדכתיב **ותעל** הצפרדע **ותכס**, ומדאפקיה קרא בלשון יחיד "ותעל, ותכס", ולא קאמר ויעלו או ויכסו, שמע מינה דאחת היתה ודוק.

מיהו מלבד דאכתי קשיא האי קושיא דלעיל, עוד יש לי להבין שהרי בספר שמות (ט"ז י"ג) כתוב: "ויהי בערב **ותעל השלו ותכס** את סביבות המחנה" וגו', ותקשי להנך תנאי אטו שלו אחת היתה והשריצו או ששרקה לשאר השלו, וי"ל. [ועיין מה שכתבתי עוד בס"ד בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קל"ח)].

ואקבע כאן הערה קצרה השייכת לדברי התלמוד דלעיל מה שאמרתי לבאר זה כחמש עשרה שנה, (שנת תשכ"ט), בהא דקאמר רבי אלעזר בן עזריה לרבי עקיבא, דמה לו לרבי עקיבא בהגדה, וילך לו לנגעים ואהלות, דאמאי קאמר כן דוקא לרבי עקיבא, וכן מצינו כיוצא בזה בחגיגה (י"ד א') דרבי יוסי הגלילי אמר כן לרבי עקיבא וכן הוא בסנהדרין (ל"ה ב') ע"ש, ומדוע זה לא נמצא בכל התלמוד כהאי לישנא רק לגבי רבי עקיבא. והוא דקדוק נכון.

וכיוצא בזה מצאתי במדרש תהלים (פרק ק"ד ס"ט) דרבי ישמעאל אמר לו לרבי עקיבא מה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות ע"ש.

ונלע"ד בס"ד דהנה על הגדה אמרו בספרי (פרשת עקב פסקא י"ג): "רצונך להכיר מי שאמר והיה העולם למוד הגדה" ע"ש. והשתא לרבי עקיבא שהוא היחיד שנכנס לפרדס בשלום ויצא בשלום, וממילא עליו שייך לומר שהכיר למי שאמר והיה העולם, אם כן מה לו אצל הגדה ילך לו לנגעים ואהלות, כנלע"ד בדרך אפשר אם יוכשר, וא"ש את"מ.

ודע דמה שכתוב בסנהדרין שם שרבי יוסי אמר כן לרבי עקיבא, ברור אצלי שהוא ט"ס, וצריך לומר רבי יוסי הגלילי, ולא סתם רבי יוסי שהוא בן חלפתא שהיה תלמיד ותיק של רבי עקיבא, ופשיטא שלא ידבר עם רבו בסיגנון כזה, ומצאתי כן בספר דקדוקי סופרים שם, ושוב ראיתי כן שם בהגהות מלא הרועים ע"ש.

ד. בענין מכת חושך

א. בענין אם היה מועיל להדליק אור לסלק מכת חושך

שמות (י' כ"א): "ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך: ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים: לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים, ולכל בני ישראל היה אור במושבתם".

וראיתי לרבינו הגדול רבי חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שמות (ח' ד') שעמד שם להסביר מדוע היו מכות שפרעה הרשע היה מבקש ממשה רבינו ע"ה שיעתיר בעדו ויתפלל שתעבור המכה ממנו, ויש שלא בקש ממשה עליהן, ובתוך דבריו הנפלאים כה כתב: "מכת חושך, לא ראינו [לפרעה] שבקש ממשה להתפלל [עליו], ואולי כי בשלשת ימים ראשונים היה מדליק עששיות ופנסיות גדולות ויאר את החושך, ובשלשת ימים השניים שהיה חושך ממושש ולא קמו איש מתחתיו, לא היה מציאות לו שילך אדם לקרא למשה כי לא קמו איש מתחתיו, ואחר ששלמו שבעת ימי אפילה תיכף ומיד שלח אחר משה ואמר אליו שילכו, אלא שיתנו בטחון מהם שיחזרו, ולא קבל משה, ולצד שכבר פסקה המכה לא הוצרך לומר לו להתפלל עכ"ל".

ומבואר בדבריו הקדושים באר היטב חידוש נפלא, שבמכת חושך אם היו המצריים מדליקים עששיות וכיוצא, אזי היה האור מאיר להם, על כל פנים בשלשה ימים ראשונים וכנ"ל בדבריו ז"ל.

ועם שאני איני כדאי כלל וכלל, בעניותי כל כהא הוא חידוש גדול, וחושבני שצריכים אנחנו ראה לזה מדברי רז"ל.

ובאמת כשנתתי לבי לעיין ולחפש בדבר, מצאתי לרז"ל דאמרו איפכא לכאורה, וזו לשונם הובא במדרש הגדול שמות (י' כ"ב דף קנ"ט): "וימש חושך, רבי יצחק אומר אותו החושך שבא במצריים של ממש היה, שנאמר וימש חושך, אפילו היו מכנסים כל נרות וכל אבוקות שבעולם לא היו מאירות להם, והיה עוביו כדינר זהב כעובי דינר גורדיאני", ועיין בהערות שם.

ולכאורה הרי מפורש איפכא מדברי רבינו אור החיים הקדוש ז"ל, שהחושך היה בו ממש, ואפילו היו מכנסים כל נרות ואבוקות שבעולם לא היה מאיר, וצ"ע. ודוחק גדול לאוקמי דברי המדרש רק בשלשה ימים אחרונים].

וכן ראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם (י' כ"א) שכה כתב: "וטעם לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו, כי לא היה החושך הזה אפיסת אור השמש שבא שמשם והיה כמו לילה, אבל היה חושך אפלה, כלומר איד עב מאד שירד מן השמים, כי על כן אמר (בפסוק כ"א) נטה את ירך על השמים, להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליהם, והיתה מכבה כל נר, כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החושך העצום לא יתקיים הנר, וכן העוברים בהרי חושך לא יעמד להם שם הנר ולא האש כלל, ועל כן לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו, ואלמלא כן היו משתמשין בנרות, וזהו שאמר הכתוב שלח חושך ויחשך, כי היה שלוח חושך, לא אפיסת אור היום בלבד ויתכן שהיה איד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש, כדברי רבותינו (שמות רבה ר"פ י"ד), כאשר הוא ביס אוקינוס כעדות רבי אברהם".

הרי שגם בדברי הרמב"ן ז"ל מפורש כנ"ל שבמכת חושך לא היה מועיל מה שידליקו נר, ולדברי הרמב"ן ז"ל לא היה אפשרי במציאות להדליק נר, וכמו כן לטעמיה יוצא דלא שנא שלשה ימים ראשונים לא שנא שלשה ימים אחרונים, בכלהו היה חושך שאי אפשר היה להדליק בו נר, וצ"ע.

ועיין לחד מן קמאי רבינו טוביהו ז"ל במדרש לקח טוב הוא ספר פסיקתא זוטרותא שמות (שם כ"ג סע"ב) שכתב: "לא ראו איש את אחיו, אפילו אם היה מדליק נר היה כבה, כשם שאומרים בני אדם על חושך שבהרי החושך, כי אפילו נרות אין דולקות שם ונכבות מפני החושך וכו', וכיון שלא קמו איש מתחתיו שלשה ימים נלאו שנאמר ויקרא למשה ולאהרן זה היה מעשה אחר שלשה ימים של חושך, שהרי כתוב ולא קמו איש תחתיו שלשת ימים, ואמרו שלשת ימים היה חושך ואפלה עוביו כדינו זהב, ושלשת ימים אחרים היה חושך ולא אפילה קל ממנו, וביום השביעי התחיל להאיר".

ושמע מינה מדבריו ז"ל, חדא דמפורש באר היטב דבחושך מצרים לא היה מועיל שהיו מדליקים הנרות, וככתוב גם במדרש הגדול ובדברי הרמב"ן וכנ"ל, וצ"ע.

ותו שמע מינה מדברי מדרש לקח טוב, שאכן במכת חושך בקש פרעה הרשע ממשה שיעתיר בעדו וכקרא שהביא ויקרא למשה ולאהרן, וגם זה לכאורה לא כדברות רבינו אור החיים הקדוש שעל מכת חושך פרעה לא בקש ממשה שיתפלל עבורו, ועיין. [מדרש לקח טוב פסיקתא זוטרותא היה ביד רבינו חיים ן' עטר ז"ל ומזכירו בכמה מקומות בחיבורו, עיין לו באור החיים במדבר (י"ט י"ד) ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קמ"ג) ודוק. ואולי בא לידו רק מדרש לקח טוב ח"ב, ולא בא לידו חלק ראשון על ספר בראשית שמות וצ"ע].

וחושבני מדברי מדרש לקח טוב על הרי החושך וכו', הם מקור דברי הרמב"ן ז"ל, וצריך לעיין אם אכן לרמב"ן ז"ל היה מדרש זה והשתמש בו, ואי"ה נעיין ונברר הדבר במקומו.

מיהו דברי רבינו טוביהו ז"ל שכתב: "וכיון שלא קמו איש מתחתיו שלשה ימים נלאו, שנאמר ויקרא למשה ולאהרן זה היה מעשה אחר שלשה ימים של חושך", איני מבין דהאי קרא "ויקרא למשה ולאהרן", לא מצאתיו אלא גבי מכת צפרדע (שמות ח' ד'), וגבי מכת ברד (שם ט' כ"ז), וגבי מכת בכורות (שם י"ב ל"א), אבל לא גבי **מכת חושך**, עיין במקראות וצ"ע.

ונראה לי דטעות המעתיק יש כאן, ויש למחוק תיבת אהרן, וצריך לומר רק ויקרא אל משה, והוא הפסוק האמור שם במכת חושך, וסבירא ליה לרבינו טוביהו דהא דקרא פרעה למשה היה שיעתיר בעדו, והיינו שהיה מהיום הרביעי דמכת חושך וכמו שנתבאר ודוק.

ועוד מבואר דרבינו טוביהו ז"ל נקט שעיקר הקושי היה בשלשת הימים הראשונים שעליהם נאמר שלא קמו איש תחתיו, ואחר שחלפו ימים אילו אז פרעה יכל לקרא למשה ולאהרן, וכמפורש להדיא בדבריו, וכן מוכח מסוף דבריו שיום השביעי התחיל להאיר, דהיינו שלשה ימים ראשונים היו היותר קשים, ואחר הוקל יותר, ואחר כך בשביעי התחיל להאיר ודוק.

אלא שלכאורה דרכו זה אינה עולה עם דברות חז"ל וכמו שהביא המהדיר למדרש לקח טוב (הערה ל'), אבל מה שניסה להסביר דברי רבינו טוביהו ז"ל ולהפכם אין דבריו נכונים, ולא השכיל להבין עומק דברי רבינו טוביהו ז"ל וכמו שביארנו. [ואזיל מהדיר זה כמנהגו, דש"ב מידיעתו, וכדכתבנא בחיבוריי במקומות הרבה ועיין בחיבורי טוב הודות ח"א (דף ג"ה ודף ע"ח) ע"ש, ולקמן (סימן רמ"ו) ואכמ"ל. ומה שכתב שם בהערות (סוף הערה כ"ה) למכת "ארבה", צריך לומר למכת "חושך" ע"ש].

ואחר זמן הראני חכם אחד דברים מפורשים במדרש לקח טוב פסיקתא זוטרתיא (שם ח' י') שכתב: "מה מכת דם שבעה ימים, אף כל אחת ואחת שבעת ימים, חוץ מן החושך דכתיב בו בפירוש שלשת ימים. ותוכל לומר כי גם החושך היה שבעת ימים, אבל שלשה ימים היתה אפילה, ומכאן ואילך הארבעה ימים חושך בלא אפילה", עכ"ל.

הרי מפורש להדיא כפי אשר הסברנו דברי בעל מדרש לקח טוב, דעיקר מכת חושך היתה בשלשה ימים הראשונים, שאז היה חושך ואפילה, ואחר כך הוקל שהיה חושך בלא אפילה, וזה נעלם מהמדיר למדרש לקח טוב הנ"ל, ששכח דברי מדרש לקח טוב עצמו כאן וצ"ע.

ועכשיו נדפס פירוש התורה לרבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל מבעלי התוספות, וראיתי שם שמות (י"ט א' דף רל"ט) שאחר שהביא דברות רז"ל במדרש שמות רבה (פ"ט ס"ב) שכל מכה מעשרת המכות שמשה חודש, כי שלשה שבועות היה משה מתרה במצרים, ושבוע היתה המכה משמשת, שאל: "ואם תאמר והרי במכת חושך כתוב שלשה ימים (שמות י' כ"ב), ונלע"ד החושך שימש שבעה ימים, אבל החושך העב שלא קמו איש תחתיו זה עמד שלשה ימים" עכ"ל, והשוה עם האמור לעיל ודוק היטב.

ב. בענין ישראל שמתו במכת חושך

שמות (י' כ"ב): "ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים: לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים, ולכל בני ישראל היה אור במושבותם".

ופירש רש"י ז"ל: "ויהי חשך אפלה וגו' שלשת ימים, חושך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשה ימים, ועוד שלשת ימים אחרים חושך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב, ולמה הביא עליהם חושך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו. ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתי בביתך ובמקום פלוני הוא".

ומבואר שרשעי ישראל, אותם שלא רצו לצאת ממצרים, מתו במכת חושך ואז נקברו, כדי שלא יראו וידעו המצרים ויאמרו שישראל אף הם לוקים כמונו.

ואמרו רז"ל במכילתא (פרשת בשלה) על הפסוק וחמושים עלו בני ישראל ממצרים: "וחמושים עלו אחד מחמשה. ויש אומרים אחד מחמשים. ויש אומרים אחד מחמש מאות. רבי נהוראי אומר העבודה אחד מחמש אלפים עלו, שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך וכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו, שהיתה האשה יולדת ששה בכרס אחד, ואתה אומר אחד מחמש מאות עלו, העבודה לא אחד מחמש אלפים עלו אלא שמתו הרבה מישראל במצרים, ואימתי מתו בשלשת ימי אפלה שנאמר לא ראו איש את אחיו, שהיו קוברים מתיהם והודו ושבתו להקב"ה שלא ראו אויביהם וששו במפלתם" ע"ש. [ויש לבקש טעם מדוע גזרה חכמתו יתברך שילדו ששה בכרס אחד, וששה דוקא לא פחות ולא יותר וצ"ע].

והשתא לפי זה שחמושים עלו, ובפרט לפי רבי נהוראי דחמושים היינו אחד מחמשת אלפים, אם כן יש להבין היטב דאטו הדבר הזה לא התמיה למצריים והפליאם בראותם דרובא דרובא מבני ישראל נעלמו נגזו חלפו ואינם, ולא נשאר אלא רק אחד מחמש אלפים, ושוב הדרא שאלה למקומה מה אהני החושך, שהרי המצריים ידעו שבני ישראל שנעלמו לא יצאו מארץ מצרים כי לא ברח עבד ממצרים (כדרשת במכילתא שם), ואם כן בודאי מתו, ושוב יאמרו המצריים ישראל אף הם לוקים כמונו, וצ"ב.

ובא לידי ספרו היקר של הגאון אדמו"ר מהרי"ט מסאטמר זצ"ל דברי יואל על התורה, וראיתי לו שם (פרשת בא דר"ג סע"ב) שכה כתב: "רוב גדול מישראל מתו בשלשת ימי האפילה, כמאמר רז"ל (בילקוט רמז רכ"ז) שלא נשארו מהם רק אחד מחמשה, ולחד מאן דאמר במדרש נשאר אחד משישים ריבוא" עכ"ל.

והוא חידוש נפלא, שלא נשארו מישראל אלא אחד משישים ריבוא, ולפי זה תסתער במשנה תוקף שאלתנו, שאם כן בודאי הגמור היתה עצומה ונשגבה פליאת מצרים על זאת אם נשארו רק אחד משישים ריבוא וכנ"ל היכן נעלמו כל בני ישראל, ואם כן בודאי מתו, ושוב יאמרו המצריים ישראל אף הם לוקים כמונו, וצ"ע.

איברא עם שאיני כדאי נעלם ממני מקור דברי אדמו"ר דברי יואל זצ"ל, היכן מצינו כזאת במדרש דעה ושיטה כזאת שמתו כולם במכת חושך ולא נשאר אלא אחד משישים ריבוא, ועיינתי גם בילקוט שמעוני שצויין בדברי יואל ולא נזכר דבר זה שם, וכבר הזכרתי דברי רז"ל במכילתא כנ"ל, שאפילו רבי נהוראי שנשבע לא אמר אלא אחד מחמשת אלפים עלו, אבל לא מצאתי במדרש דעה שרק אחד משישים ריבוא עלה וצ"ע.

ונראה לי שכוונת הגאון אדמו"ר דברי יואל ז"ל היא לשיטת התלמוד הבבלי בסנהדרין (ק"א א') ומה שכתב בדבריו "מדרש", לאו דוקא ושיטפא דלישנא הוא, כי כך אמרו בסנהדרין שם: "תניא רבי סימאי אומר נאמר ולקחתי אתכם לי לעם, ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ שנים משישים ריבוא, אף יציאתן ממצרים שנים משישים ריבוא".

ופירש רש"י ז"ל: "נאמר, בפרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם, וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: מה ביאתם לארץ שנים משישים ריבוא, שלא נשתירו משישים ריבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים, יהושע וכלב, כדאמרין בבבא בתרא (קכ"א א') לא נגזרה גזרה לא בפחות מעשרים ולא ביותר משישים שנה, בהנך נמי, שישים ריבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מכן עשרים שנה ויותר משישים: אף יציאתן ממצרים שנים משישים ריבוא, שמכל שישים ריבוא שהיו במצרים לא נשתיר מהם אלא שנים בלבד, ואותם שנים של שישים ריבוא עלו [לשישים ריבואות, שיצאו אחד משישים ריבוא שהיו בהם] והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפילה, שלא יהיו מצרים רואין במפלתן של ישראל", וכן פירש הרמ"ה ז"ל ביד רמה שם. [ועל פי דבריו יש להגיה קצת לשון רש"י ע"ש, ועיין מרגליות הים סנהדרין שם (אות ט' ואות י') ואכמ"ל].

הרי מפורש בתלמוד באר היטב כן שמבני ישראל יצאו "אחד משישים ריבוא שהיו בהם והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפילה", ובודאי אדמו"ר דברי יואל ז"ל לדעה זו נתכוין וברורים דבריו ז"ל.

שוב מצאתי בדברי יואל שם פרשת שמות (דע"ז ע"ב) שכה כתב: "כל אלו מתו בשלשת ימי אפילה שיש דעה בגמרא שיצאו רק אחד משישים ריבוא והשאר נשאר במצרים", הרי שכאן כתב דעה בתלמוד ובודאי לה היא דסנהדרין שהבאתי נתכוין, עוד מצאתי לו (שם דרס"ד ע"א) שהוא עצמו הביא דברי התלמוד דסנהדרין והאריך בביאור הדברים עיין שם דברים נפלאים זיע"א, ועיין גם בדברי הגאון רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה שמות (ו' י"ב) מה שביאר מאמר רבי סימאי ואכמ"ל.

ושם בדברי יואל (דע"ז סע"ב) הביא דברי הרמ"ע מפאנו ז"ל שכתב: "לא ראו איש את אחיו בימי האפילה שמתו רבים מהרשעים, וכתב לבני ישראל אור במושבותם, בא הריבוי להורות כי אפילו הבלתי ראויים ליגאל, כיון שמתו מתוך תשובה, היה להם אור במושבותם בגן עדן וכו', ואותם שמתו במצרים בימי האפילה יתוקנו אחר כך על ידי הצדיקים שיצאו לחפשי מכור הברזל, וכחם יפה על הגאולה ועל התמורה של אלו שמתו בסוד הייבום" עכ"ל הרמ"ע ז"ל.

וסיים בדברי יואל שם: "מבואר שאותם שמתו במצרים בשלשת ימי האפילה מתוך תשובה ובצירוף המיתה נתמרק עונם, וגם יתוקנו אחר כך בדורות הבאים על ידי הצדיקים, ועל כל פנים אבידתם לא היתה אלא לשעה, וגם הם יזכו לעולם הבא" עכ"ל ק. [ועיין בדברי יואל שם (דרח"צ ע"ב) שכתב דהבנים של אותם שמתו בימי האפילה שהם לא חטאו נצטרפו אל כלל ישראל, ויצאו ממצרים עם הצדיקים, ועל ידיהם הם נתגדלו במדבר לתורה ולמצוות ע"ש].

ועכשיו זכינו ונדפס פירוש רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח על התורה, וראיתי לו שם (פרשת בשלח דף ס"ט, ודף פ"ב) שהרגיש וכתב שפרעה ומצרים לא ידעו שמישראל מתו בשלשת ימי האפילה ע"ש, וצ"ב וצ"ע.

גם נעלם ממני מדוע בכל החשבונות שחישב שם רבינו הרוקח ז"ל, לא התייחס כלל לשיטת רבי נהוראי במכילתא שחמושים עלו ישראל היינו אחד מחמשת אלפים, ולא לשיטת רבי סימאי בכבלי שאחד משישים ריבוא יצא, עיין שם, וצ"ע.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן נ

החלשת דעת של תלמידי חכמים

וראיתי לנכון לקבוע כאן מה שמצאתי בס"ד בדברות קדשו של חד מאבירי ותקיפי קמאי מתלמידי הרשב"א ז"ל, מר ניהו רבה רבינו בחיי ז"ל בביאורו המופלא לתורה במדבר (כ"ב מ"א): "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל, וירא משם קצה העם, היה בלק מתכוין בכל פעם ופעם להעלות את בלעם במקום גבוה, שיראה העם משם ויתכוין אליהם בכח ההבטה שיביט בהם, כי זה מכחות הנפש, וכענין הנזכר בדברי רז"ל [שאמר רבי יוחנן] דלו גבינאי דבעינא למיחזי, דלו ליה, יהב ביה עיניה ונח נפשיה, וטעם הענין הזה שהיה נהוג אצל חכמינו ז"ל, **היה מפני חלישות דעתו של החכם השלם, שאי אפשר לו בלא הרהור תורה ואפילו רגע, ומתוך שמחלישין דעתו, מחשבתו נפסקה מהחכמה שהוא מחשב בה תמיד, ומי שגורם לו כן הרי הוא כמקצץ בנטיעות, וראוי שתחול הקללה עליו, ומזה אמר הכתוב בוקע עצים יסכן בם, כי הגורם להפסיק ולבקע החכמה שהיא עץ חיים, ראוי שיסתכן בעצמו.**

ואף על פי שמצינו בחסידי עליון גדולים בחכמה, שאין דבורם וחלישות דעתם עושה רושם, כי הענין הוא סגולה בנפש, ומלבד חכמת האדם צריך עוד שתהיה סגולה זו בנפשו השכלית, וכאשר יצטרפו בו שני דברים אלו, שתהיה החכמה נטועה בו, והסגולה הזאת בנפשו, אז יפליא לעשות בכל מי שיחליש דעתו להיותו נכוח בגחלתו" עכ"ל"ק, והדברים נוראים, והשי"ת ישמרנו ויצילנו מזה ומדהומים לזה אמן.

בבא קמא (ק"יז סע"א): "אמר ליה רב [לרב כהנא] קום סק לארעא דישראל וקביל עלך דלא תקשי לרבי יוחנן שבע שנין. אזיל וכו', אזל ריש לקיש אמר ליה לרבי יוחנן ארי עלה מבבל לעיין מר במתיבתא דלמחר, למחר אותבוה בדרא קמא קמיה דרבי יוחנן, אמר שמעתתא ולא אקשי, שמעתתא ולא אנחתיה אחורי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא, אמר ליה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש ארי שאמרת נעשה שועל. אמר [רב כהנא] יהא רעוא דהני שבע דרי להוו חילוף שבע שנין דאמר לי רב. קם אכרעיה אמר ליה נהדר מר ברישא, אמר שמעתתא ואקשי, אוקמיה בדרא קמא. אמר שמעתתא ואקשי, רבי יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרא, שלפי ליה חדא בסתרא מתותיה, אמר שמעתתא ואקשי ליה, עד דשלפי ליה כולהו בסתראי מתותיה, עד דיתיב על ארעא. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה, אמר להו דלו לי עיני ואחזייה, דלו ליה במכחלתא דכספא, חזא דפרטיה שפוותיה, סבר אחוך קא מחיין ביה, חלש דעתיה ונח נפשיה [דרב כהנא].

למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד, אמרו ליה דרכיה הכי. על לגבי מערתא חזא דהוה הדרא ליה עכנא אמר ליה עכנא עכנא פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד, ולא פתח יכנס חבר אצל חבר, ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה, בעא רחמי ואוקמיה. אמר ליה אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכי לא חלשא דעתי", וכו'.

ברכות (י"ח רע"א) גבי מר שמואל, ושבת (ק"י רע"א) בעובדא דבר קשא, ושם (ק"יט ב') ע"ש. ודע דלכאורה מעובדא דכתובות (ס"ב ב') גבי אשתו דרב רחומי דחלשה דעתה ע"ש, יש ללמוד שגם החלשת דעת של כל אחד מסוכנת, ויכולה לגרום לקיצור חיים ושנים רח"ל, אם לא שנאמר דשאני אשת חבר, ובפרט שהורידה דמעה, וכל כי האי חמיר טפי, ועיין.

ועיין שבת (י"א א'): "תחת חבר ולא תחת תלמיד חכם", ופירש רש"י ז"ל: "שאם יקניטנו יענישו", וזו לשון רבינו המאירי ז"ל שבת שם: "לעולם יהא אדם נזהר שלא להקניט או להחליש דעתן של תלמידי חכמים, מפני שגחלתן לוחשת ביותר, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" רח"ל, ושם שבת (נ"ה ב') כתב רבינו המאירי ז"ל: "כל המקניט את החכם ומביאו לידי כעס וטרדה, עד שמונע התבודדותו ושלימותו, הרי עונש בטולו בקדקדו של זה", ועיין בספר אגרא דפרקא (אות שט"ז) והבאתי דבריו בחיבורי הנכחי (ערך הנהגה מדברי תורה) וצרף לכאן.

וכתב בספר פנים יפות דברים (י"א ב'): "שמעתי לפרש מה שאמרו במסכת אבות (פ"ב מ"י) הזהר בגחלתם שלא תכוה, כי ענין הגחלת בשעה שהיא מתלהבת באש אין צריך להזהר שלא יגע בה, אבל הגחלת שהאש בפנים ומבחוץ נראה עוממת, צריך להזהר שלא יגע בה כי אינו ניכר מבחוץ וכשאוהז בהם ידו נכוה, על זה אמר הזהר בגחלתם שלא תכוה שהם תלמידי החכמים מתנהגים בענוה ואין ניכר קדושתם לעינים, ויותר צריך להזהר בתלמיד חכם שונה הלכות דכתיב הלא כה דברי כאש ואמרו חז"ל אורייתא מרתחי להו שצריך להזהר ביראתם ולא יקניטו ויענש כדפירש רש"י, ויש לפרש בזה מה שאמר

ודע כי דברי רבינו בחיי ז"ל דלעיל, מתאימים ביותר לרבי יוחנן, שהרי הוא הוא העיד על עצמו שלא הלך ארבע אמות בלא תורה ותפילין, כמפורש במסכת יומא (פ"ו א'), וזו לשון הרב בעל החינוך ז"ל (מצוה קפ"ח): "מצינו ברבי יוחנן דהוה יתיב אשערי טבילה, כדי שיסתכלו בו הנשים וילדו בנים נאים כמותו, והוא לא היה מסתכל בהן חלילה וכו', שהם ז"ל היו כמלאכים שלא היה עסקם אפילו שעה קלה כי אם בתורה ובמצוות וכו', ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצוות", ודוק היטב.

והיינו נמי בעובדא דרבי יוחנן וריש לקיש במסכת בבא מציעא (פ"ד א') שריש לקיש גרם דחליש דעתיה דרבי יוחנן כמפורש שם, וקרה מה שקרה עיין שם.

ועם האמור לעיל הבן היטב דברי רבי יוחנן עצמו במסכת שבת (י"א א'): "תניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה, אמר רבי יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחיבריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנחנו [שאינן תורתנו אומנותנו, ערש"י] מפסיקין לק"ש ולתפילה", דוק והבן כי הרבה הרבה יש להבין...

ולפי דברי רבינו בחיי ז"ל יש להסביר עוד הרבה מדברות חז"ל, שכל שהחלישו דעת החכם היה עונש חמור רח"ל, בזה ובבא, כההיא דברכות (י"ח ב') גבי רבי אפס, ותענית (ט' סע"א) גבי רב פפא, ומועד קטן (כ"ה ב') גבי רב אשי, ובבא בתרא (ט' ב') גבי רב ששת בעובדא דעולא משגש אורחתיה דאימיה, ובמנחות (ס"ה ב') בעובדא דרבי יהודה בן נחמיה ורבי טרפון, והיינו דרב הונא ורב חסדא צמו ארבעים צומות כשהחלישו זה דעת זה כההיא דבבא מציעא (ל"ג א'), ודוק. [ועיין

שתתקרב בעת שיקרבוך, ואל תוסיף להתקרב אליהם יותר ממה שיקרבוך, שלא תפסיד כוונתם בך ותהפוך אהבתם לשנאה, ולא יגיעך מהם התועלת אשר תקווה, והמשיל זה במי שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו יהנה בחומו ויקבל תועלות באורו, ואם יפגע בעצמו ויוסיף להתקרב אליו ישרף וישוב לו התועלת לנזק, והוא אומרו על צד המשל הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והיה זהיר בגחלתן שלא תכווה, ואחר כך הוסיף להפחיד מזה ואמר שלא תחשוב שאם ינשכוך בלשונם תשוב ותפייסם בדברים ויתפייסו, כי אמנם לא ישמעו לקול מלחש כמו שלא ישמע אליו השרף" וכו', והש"ת ישים חלקנו עם עמלי התורה ומכבדי עוסקיה אנחנו וזרעינו וזרע זרעינו עד עולם אמן. [תשמ"ו]. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל ערך אונאת דברים, וערך ברכה של ת"ח].

שלמה המלך ע"ה בספר משלי (כ"ד כ"א) ירא אלהים בני ומלך ועם שונים אל תתערב, והנה במורא ה' וכן במורא המלך הניכר לעינים אין צריך להזהיר כל כך, אבל היראה מפני תלמידי חכמים שהם שונים הלכות צריך להזהיר שלא להתערב עמהם אלא להיות מוראו עליו" עכ"ל.

ואחתום בדברות קדשו הנוראים של אדונינו רבינו הרמב"ם ז"ל, בפירושו למשניות מסכת אבות (פ"ב מ"י): "רבי אליעזר אומר הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש", הכוונה בזאת הצוואה היא שאומר לך, כשתתחבר לחכמים ואל אנשי המעלות, אל תתגעגע עמהם ואל תתגאה עליהם, אבל תהיה חברתך להודיע להם

סימן נא

הכנסת אורחים

וכתב במחזור "בית דין" לראש השנה (דכ"ה ע"ב סוף אות ד'): "על ידי הכנסת אורחים זוכה לאריכות ימים, עיין בספרי מעלות טובות באורך, וממילא יכתב לחיים טובים ולשלום" עכ"ל. ועיין שם שהאריך הרבה במעלות מצות הכנסת אורחים. [כמדומני שספרו מעלות טובות לא נדפס].

ורכה של עיר התורה חלב, הוא הגאון המובהק רבי אברהם ענתבי ז"ל, בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים פ"ג דף ק"א) כתב: "מצות הכנסת אורחים היא כהקבלת פני שכינה ויותר, שעל ידי שמקבל האורח בביתו בשמחה ובטוב לבב ובסבר פנים יפות, ומאכילו על שלחנו בעין יפה, וקובע לו מקום מיוחד

במדרש חז"ל הנקרא "חופת אליהו" הובא בספר אוצר מדרשים ח"א (דקע"ד ע"ב) כתוב: "ששה דברים **מאריכין** ימיו של אדם בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, השכמת בית המדרש, **והכנסת אורחים**, וביקור חולים, ועיון תפילה" וכו', וכן הוא במדרש "פרקי רבינו הקדוש" שבאוצר מדרשים ח"ב (דף תקי"ב רע"א): "ששה דברים **מריבין** ימיו של אדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן השכמת בית הכנסת, וביקור חולים **והכנסת אורחים**", וכן הוא בספר ליקוטי הפרדס המיוחס לרש"י (ד"ט ע"ב דפוס מונקאטש), ובספר כלבו (סימן קי"ח דף רצ"ז), ובחיבורי יחיא יעקב (סימן נ"ח אות ג' דף קכ"ח) הבאתי כן מספר מגורות המאור בשם המדרש הנ"ל ע"ש.

בחנם האריכה התורה פרשה שלימה בענין הכנסת אורחים של אברהם אבינו.

ולא די שאין קץ לשכר מצוה זו בעולם הבא, אלא אף גם כל הצלחת עולם הזה רגילה לבא על ידי מצוה זו דווקא, ולא נתבשר אברהם ושרה על בנים, אלא על ידי מצות הכנסת אורחים, ולא ניצול לוט מתוך מהפכת סדום, אלא על ידי הכנסת אורחים, ולא זכתה השונמית להוליד בן, אלא על ידי הכנסת אורחים, והנה מת הנער ובא האורח ויסגור הדלת ויתפלל אל ה', ויפתח הנער את עיניו ויחי ויקם על רגליו כמו שכתוב בספר מלכים ב' (פרק ד'), ולא נתפרנסו אשה אלמנה ובנה בשנת הרעב אשר בימי אליהו בעיר צרפת, אלא על ידי הכנסת אורחים, ואף הוא החיה את בנה אחרי מותו, ככתוב בספר מלכים א' (פרק י"ז) ואמרו חז"ל שהמצוה הזו אדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ואין אליהו הנביא רגיל לבא לברך את האדם בהצלחת עולם הזה בעושר ויהי איש מצליח בנכסים - אלא על ידי הכנסת אורחים.

ואפן כה וכה וארא כי אין איש מחזיק במצוה זו בדור הזה, לכן נצור בני מצות הכנסת אורחים, למען ייטב לך כי אז תצליח את דרכיך בעולם הזה, והלך לפניך צדקך בעולם הבא, כי המצוה הזו כלולה מצדקה וגמילות חסדים, לפי שהיא נוהגת בין לעניים בין לעשירים, וכבר נאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, ועוד עיין בספר הברית שם (מאמר י"ג פרק כ"ד) ודוק.

ורבינו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת וירא), ובספרו כף החיים (סימן ה' וסימן ו') האריך למאוד מאוד בפרטי מצות הכנסת אורחים מעלתה ושכרה, ועוד לו בספרו צדקה לחיים (מערכת ה' ערך

לשנה, ומציע לו מטה נאה כפי יכלתו, שבזה יהיה נחת רוח הרבה לאורח הזה, וכל שכן אם תלמיד חכם נתאכסן אצלו, כמה צריך להזהר בכבודו, ואדרבה אם הוא תלמיד חכם ראוי לו לרדוף אחריו להביאו לביתו קודם שיזכו בו אחרים, דמי זוטר בעיניך מה שאמרו ז"ל גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, ולפום צערא אגרא.

והגם דלפי האמת טורח כבוד מאד על בעל הבית ובפרט על אשתו, שאמרו חז"ל שהאשה עינה צרה באורחים, עם כל זה לא ישגיח על דבריה, ואין ספק שבעבור מצוה זו מאריכין לו ימיו ושנותיו, מכמה טעמים, ואם כן מאן הוא דלא בעי חיי, וראוי להוכיח הדור הזה, שאני רואה שכל אחד בורח מלהוריד בביתו שליח הבא מארץ ישראל או ממקומות אחרים, כבורח מן הנחש"ע ש"ב, ועוד לו במוסרו הטוב על זה בספרו אהל ישרים (שער תשובה דף קע"ז) עש"ב.

וראיתי לנכון לקבוע כאן דברות הרב בעל ספר הברית ח"ב (מאמר י"ב פרק ח') שהאריך בדברים היוצאים מן הלב, בענין גודל ומעלת מצוה הכנסת אורחים: "ראוי לכל איש ישראל להחזיק במצות הכנסת אורחים, שהיא גדולה יותר מהשכמת בית המדרש, והיא יותר מהקבלת פני השכינה כאומרם בשבת (קכ"ז א'), והיא צדקה וגמילות חסדים ביחד, ואם אחת מאלה רב כחו ורם מעלתו - מה גם שתי אלה יחד.

בלעדי אחזה עתה בדור הזה, אין מחזיק במצוה הגדולה הזאת, כי אם אחד מני אלף, שבת עובר אורח להכנס להתארח אצל בעל הבית הגון בעיר, מכל שכן אורח ברגליו לא יבא לביתו להתארח, ואין מי אשר דלתו לאורח יפתח, וגדולה היא מאד בעיני ה', ולא

הנכחי לקמן ערך צדקה) ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך ביקור חולים, וערך בשורה טובה, וערך צדקה, וערך קובר מתים, וערך שילוח הקן), וצ"ר לכאן].

עוד יש לומר שאם הוא מכניס אורח עני ומאכילו ומשקהו הרי שולחנו מכפר עליו כקרבות, כאומרם במסכת חגיגה (כ"ז א') ועיין באהבת חסד הנ"ל, ואין צריך לומר שאם האורח הוא תלמיד חכם "אזי שכרו הרבה מאוד יותר על זה", כדכתב באהבת חסד שם, ועליו אמרו שהמארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב קרבות תמידין ברכות (י"ב), ואנן קיימא לן תמידים מכפרים על כל עון והארכתי בזה בחיבורי מנוחת שלום חי"א (סימן צ"ה וסימן צ"ו), ובחיבורי הדר יעקב חי"ו (סימן מ"ח) ע"ש, וכשיש כפרת ומחילת העון יש חיים, כי אין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), ובפתיחה לחיבורי הנכחי הארכתי בזה בס"ד.

ובאופן דומה יש לומר עם מה שמצאתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר צדקה לחיים (סימן תרפ"ז) שעל ידי הכנסת אורחים נעשה שותף לקב"ה, ובכך נמחלין לו כל עוונותיו עש"ב, ולפי זה מצאנו טעם נוסף מדוע מצוה זו מאריכה ימים, וכנ"ל שכל שיש מחילת העון יש חיים, שאין הערוד ממית אלא החטא ממית וכמשנ"ת בס"ד.

ועוד יש להסביר טעמו של דבר שעל ידי מצות הכנסת אורחים זוכה לאריכות ימים מבואר כנ"ל, שהרי על ידי מצוה זו זוכה לקבל פני שכינה וכנ"ל, ובסנהדרין (ק"ג ב') אמרו גדולה לגימה, דהיינו אכילה שמאכילים את האורחים וכדפירש רש"י שם, שמשרה שכינה על נביאי הבעל וכו', וכל שכן וכל שכן שתשרה שכינה על הירא את דבר ה' וחרד

הכנסת אורחים), ובספרו נפש חיים (מערכת מ' אות ט"ו ואות ט"ז), וגם רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד ח"ג (פ"א ופ"ב) האריך בענין מעלות מצות הכנסת אורחים וגודל שכרה בזה ובבא, וסיים: "ובשכר מצות הכנסת אורחים - הקב"ה יציל אותו וכל זרעו מתלאות העולם", ועיין עוד באריכות בחיבורי תוספת חיים שעל ספר צוואה מחיים (אות כ"ד) עש"ב.

והגאון מאזמיר רבי אליהו הכהן ז"ל בעל ספר שבט מוסר בספרו מעיל צדקה (ס"ס אלף רל"ה) כתב: "אמרו רז"ל כל המכניס אורחים בתוך ביתו זוכה להקביל פני שכינה. [א"ה: לשון התלמוד שבת (קכ"ז א') "אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה", ועיין לשון תיקוני זהר דלקמיה ודוק].

והטעם משום שהמקבל אורחים גורם שיחיו, ומנפש אחת מתמלא כל העולם, ואילו יהיו ישראל ישישים ריבוא חסר אחד, אין השכינה שורה בישראל כאומרם ביבמות (ס"ד א'), וזה המקיים נפש אחת דגורם שלא יחסר המנין, לכן מידה כנגד מידה ראוי שיקבל פני שכינה, עד כאן מספר מעיל צדקה.

והא דמצות הכנסת אורחים מביאה לאריכות ימים, בפשוטו יש לומר דאחר שהכנסת אורחים נכללת במצות גמילות חסדים כההיא דשבת (קכ"ז ב'), ושכר גמילות חסדים אריכות ימים כמפורש בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"ב), ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן מ"ב) מינה נמי שהמכניס אורחים יזכה לאריכות ימים, ובפרט לפי מה שכתב הרב בעל ספר הברית דלעיל שמצוה הכנסת אורחים "היא צדקה וגמילות חסדים ביחד", אזי צדקה שבה בודאי מצילה מן המות ככתוב וצדקה תציל ממות, ומאריכה ימים כמבואר בארוכה בחיבורי

חיים פאלאג'י ז"ל בספרו צדקה לחיים (סימן קנ"ג, וסימן תקס"ו) ע"ש ודוק.

ודע כי גדולה הכנסת אורחים והיא מצלת מחיבוט הקבר, ואפילו דינה של גיהנם אינו רואה, כמובא בספר חסידים (סימן ל"ב), ועיין לגאון חיד"א ז"ל בהגהות ברית עולם שם ובהגהות מקור חסד שם, ובחיבורי אמרי יעקב שם (ד"י ע"ב) ודוק.

עוד דע כי שמעתי מפי ג"א שליט"א, שקבלה יש מאיש אלקים קדוש אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע, שאם אדם לוקח ברכבו מי שזוקק לנסיעה (טרמפ), מלבד שהיא סגולה להנצל מתאונות דרכים רח"ל, עוד בה שמקיים בזה מצות הכנסת אורחים, וכשאמרו זאת לרבינו הגדול הגאון בעל חזון איש זצ"ל הסכים עם זה, עד כאן שמעתי, ואולי גם בא בכתובים. ועיין בספר מעשה איש ח"ה (דף קל"ח) ודוק.

לקיים מצוותיו יתברך, ואחר שזוכה להשראת שכינה, אם כן בדין שיטול שכרו שנות חיים ואריכות ימים, שהרי הדבוק בשכינה זוכה לחיים וכמו שהארכתי בפתיחה לחיבורי זה.

ועוד הרי מידה כנגד מידה, הוא האריך חייו של האורח כשהאכילו והשקהו, אם כן בדין הוא שיאריכו חייו שלו וכדכתב בספר מעיל צדקה הנ"ל ודוק.

ובתוב בספר תיקוני זהר (תיקון ו' דכ"ג ע"ב): "ובגין דא מאן דמקבלין אושפיזין, באנפין צהובין בחדוה בענוגא בהאי עלמא, כד נשמתא ורוחא ונפשא נפיק מן גופיה מהאי עלמא, הכי מקבלין לון בעלמא דאתי, וכו', זכאה איהו מאן דמקבל אורחין ברעו שלים, כאילו מקבל אפי שכינתא, דבמידה דמדד בר נש בה מודדין ליה", ואף ששם דיבר בנשמות, הוא הדין באורחים ממש, וכדכתב הגאון רבי

סימן נב

הבנעה לצדיקים

שליט"א. ועיין בספר והייתם לי סגולה (דף ק"ו), ובספר י"ג אורות ח"ג (דף ר"ט) ע"ש.

ויתכן שזה נרמז ונכלל במאמרם במסכת סנהדרין (י"ד א') הוי קבל וקיים ודוק. [ועיין לקמן ערך נסיעה לצדיק וצרף לכאן].

כתב בהקדמת סידור לב שמח: "ושמעתי מפי הצדיק רבי שמעון מירוסלב שהצדיק הק' החוזה מלובלין אמר לו בזה הלשון "אם תרצה להאריך ימים תכניע עצמך בפני כל צדיק" עכ"ל - אהלי שם (קדושת הרה"ק רי"י מלובלין אות ל"ח). הערת בני הרה"ג אברהם אליעזר

סימן נג

הלואה או פקדון

מבעלזא זצוק"ל שאמר: "אבי ז"ל [מרן מהרי"ד] אמר שהלואה היא סגולה לאריכות

בספר והייתם לי סגולה (דף ק"י) הובאו דברי אדמו"ר איש אלקים קדוש רבי אהרן

ימים" ועיין שם עובדה נפלאה שהיתה עמו בזה זיע"א.

ימים לשניהם [ללוה ולמלוה], ואני אומר שכן הדבר גם בפקדון, שהיא סגולה לאריכות

סימן נד

הליכה בדרכים

רגליו לתורה כענין בר בי רב דחד יומא [עיין חגיגה ה' ב'] אדרבה מאריך ימים" וכו', ע"ש.

ועוד בספרו פדה את אברהם (מערכת פ' אות י') כתב: "פסיעותיו של אדם קצובות לו, ובזה פירשו פסוק עינה בדרך כוחי קצר ימי. והיינו נמי באיכה [ד' י"ח] צדו צעדינו מלכת ברחובותינו קרב קיצינו מלאו ימינו כי בא קיצינו, וקל להבין", ע"ש. [ועיין סוכה (נ"ג א') והבין].

ובמדרש בראשית רבה (פט"ל סי"א): "הדרך מגרמת לשלשה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את היציאה, וממעטת את השם, ממעטת פריה ורביה וכו', ולפום דאמרינן אינשי מבית לבית חלוק, מאתר לאתר נפש, ברם את לא נפש את חסר, ולא ממון".

ובתב בפירוש המיוחס לרש"י על המדרש שם: "מאתר לאתר נפש, ממקום למקום פעמים שמאבד אחת מנפשות ביתו מרוב הדרך הטורח", ובמתנות כהונה פירש: "ממקום למקום מאבד נפש, כלומר מטורח הדרך נחלש הגוף ונאבד הדרו", והובא בפירוש מהרז"ו שם ע"ש.

וחושבני שלפי האמור שההליכה בדרכים גורמת לקיצור חיי האדם כנ"ל, יש לפרש כפשוטו "מאתר לאתר נפש" דהיינו שמאבד נפשו דהיינו חיי, מפני טלטול הדרך וכמו שנתבאר ודוק.

תהלים (ק"ב כ"ד): "ענה בדרך כחי קצר ימי". וכתב שם הראב"ע ז"ל: "וידוע כי עינוי הדרך יקצר ימי האדם".

ובזאת כתב בספר חובת הלבבות (בהקדמה לשער הבטחון): "מנוחת הנפש מלכת בדרכים הרחוקים אשר הוא מכלה הגופות, וממהרת השלמת ימי החיים, כמו שנאמר ענה בדרך כחי קצר ימי" ודוק.

ובמסכת גיטין (ע' א'): "שלשה דברים מכחישים כוחו של אדם, ואלו הן דרך דכתיב ענה בדרך כחי", ופירש רש"י ז"ל: "דרך להלך בדרכים".

ובספר פלא יועץ (ערוך דרך ד"ל ע"א) כתב: "כבר אמרו רז"ל שהדרך מקצר ימיו ושנותיו של אדם, שנאמר ענה בדרך כוחי קצר ימי", ועוד בפלא יועץ (ערוך מנוחה ד"ב ע"ב) כתב: "ולא ילך בדרכים המענים כחו ומקצרים ימיו כדכתיב ענה בדרך כחי קיצר ימי, וכל הדרכים בחזקת סכנה ואם עושין לו [נס] מנכין לו מזכויותיו, ואוי לו לאדם שמפסיד זכויות כדי להרויח ממון", ועוד עיין שם ושם בארוכה ברעות מהלכי דרכים.

ומצאתי לגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו פדה את אברהם (מערכת א' אות ס"ז) שכתב: "תהלים (ס"ו ט') השם נפשנו בחיים, מסיבת ולא נתן למוט רגלינו, דהפסיעות ספורות, כדפירשו על פסוק עינה בדרך כוחי קיצר ימי, ולהיפך כשהוא מכתת

ובן עבודה זרה שהוא גורם ריחוק השכינה, פשוט הוא, וכמפורש במכילתא (פרשת בחדש פ"ט): "עבודה זרה מטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה", ועיין מגילה (ט"ו ב'), וראש השנה (ל"א סע"א), והרדב"ז ז"ל בספרו מצודת דוד (מצוה קנ"ח ד"ג רע"ב) כתב: "כמו שלסיבת העבודה זרה שכינה מסתלקת מישראל, כן מסיבת הניאוף מסתלקת ע"ש, ובספר כלי יקר במדבר (ה' ב') כתב ששלשת העונות החמורים, עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים גורמים סילוק השכינה עש"ב, ועיין מה שהארכתי בזה בחיבורי הנכחי לקמן (ערך עבודה זרה) וצ"ח לכאן.

גם גילוי עריות שגורם סילוק השכינה, מפורש הוא במדרש במדבר רבה (פ"ו ס"י): "אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי כל זמן שישראל פרוצין בעריות - שכינה מסתלקת מהם", ובספרי (פרשת כי תצא פיסקא מ"ד): "מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק בה שכינה, כך כל מעשה שגלו בה כנענים ומסלק שכינה, כשהוא אומר דבר רע אף לשון הרע", ועוד שם (פיסקא מ"ח): "ולא יראה בך ערות דבר, מלמד שהעריות מסלקות את השכינה", ובמדרש ויקרא רבה (פכ"ג ס"ג): "רבי מנשיא בר בריה דרבי יהושע בן לוי אמר מצינו שכל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה - זוכה להקביל פני השכינה, מאי טעמא ועוצם עיניו מראות ברע, מה כתיב בתריה מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים", ועיין סוטה (ג' ב'), וכן מפורש בדברי הרדב"ז והכלי יקר דלעיל, ובספר הזהר הקדוש ח"א (דע"ו סע"א) אמרו: "מילתא דעריות קב"ה מאיס בה יתיר מכולא", ועיין מ"ש לקמן בחיבורי הנכחי (ערך ניבול פה) ע"ש.

כמו כן עון שפיכות דמים גורם לסילוק השכינה ומפורש הוא בשבת (ל"ג א') וביומא (פ"ה

ובפשוטו הטעם שעינוי הדרך גורם לקיצור ימים ושנים רח"ל, הוא מחמת קושי וטורה ועינוי הדרך המשבר גוף ונפש ומחליש חיותו, ועיין בספר פלא יועץ דלעיל ודוק.

ובם"ד נ"ל להוסיף בזה דברים, דהנה כתב בספר המידות ח"ב (ערך דרך אות ו'): "הדרכים מביאים את האדם ללשון הרע, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים" וכו', ומקורו על פי דברות חז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ע ס"ד), ומדרש ויקרא רבה (פל"ז ס"א) וככתוב במראה מקום שם. ולפי זה מצאנו מנוח וטעם מדוע הדרכים מקצרים ימים ושנים, משום שכל ארבעת הדברים הנזכרים - הם גורמים ריחוק מן השכינה, וכמו שנפרש בס"ד.

הראשון, לשון הרע, אמרו במדרש דברים רבה (ס"פ כי תצא): "אמר הקב"ה על ידי שהיו ביניכם בעלי לשון הרע סלקתי את שכינתי מביניכם" וכו', ובספרי (פרשת כי תצא פיסקא מ"ד): "מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק בה שכינה, כך כל מעשה שגלו בה כנענים ומסלק שכינה, כשהוא אומר דבר רע אף לשון הרע", ובמדרש רבה ויקרא (פכ"ו ס"ב): "היו להוטיין אחר לשון הרע, בני אדם שניהם חנית וחצים (תהלים נ"ז ה') אלו אנשי קעילה, ולשונם חרב חדה (שם שם) אלו הזיפים, באותה שעה אמר דוד וכי מה השכינה עושה בארץ - רומה על השמים אלהים, סלק שכינתך מביניהון" וכן כתב רש"י תהלים שם (נ"ז ו') ע"ש, וכן הוא במדרש תהלים (פ"ז ס"ו), וכתב בספר אור החיים הקדוש ויקרא (י"ד ט'): "**אין לך דבר שמרחיק את האדם מקונו כלשון הרע**", ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (ר"פ ע"ה), ובספרו נפש כל חי (מערכת ש' כלל נ'), ובאריכות בחיבורי יחי יעקב (סימן מ"ג) ע"ש.

והשתא דאתינן להכי מוכן היטב מדוע הליכת דרכים גורמת קיצור שנים, שהרי כבר ביארנו באר היטב בפתיחה לחיבורי זה שכל שיש השראת שכינה ודיבוק בה יש אריכות ימים, ולהפך להפך, ועיין רש"י במדבר (ל"ה כ"ה): "כהן גדול בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם", ועיין בברית יעקב (שם), ובחיבורי ויחי יעקב (סימן ו' וסימן ל"ו), ולפי זה המהלך בדרך שבא לידי ארבע אבות נזיקין הנ"ל, ורחוק ביותר מדיבוק בשכינה לכן גם רחוק הוא מחיים רח"ל ודוק.

סע"א), ובמכילתא (פרשת משפטים מסכת נזיקין פ"ג): "שפיכות דמים שמטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה", וכן הוא עוד במכילתא (פרשת כי תשא), וכן בספרי (פרשת מסעי פסקא ג'): "מגיד ששפיכות דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית המקדש" [ר"ל משכן השכינה העיקרין], ובמדרש במדבר רבה (פ"ז ס"ו): "מגיד ששפיכות דמים מסלק את השכינה", ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ד אות ד') שהארכנו בזה בטוב טעם ודעת בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך ריבית)].

סימן נה הלכה

דתוריק חיי ותתקיים בך, והמתעסקים בהלכה מאריכים ימים, כמו שאמרו בשבת (ס"ג א') למיימינים בה אורך ימים איכא ופירש"י לחד לישנא שמפושפשין טעמי הדבר", עד כאן דברי החיד"א ז"ל.

ובמעמו של דבר שהעוסק בהלכה מאריך ימים כדכתב החיד"א ז"ל, יש לפרש שהעוסק בהלכה דבוק ואחוז בשכינה, לפי הנודע דהלכה היא בחינת שכינה, כאומרם בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקט"ז רע"ב): "הלכה דיליה דאיהי שכינתא", ובספר תיקוני זהר (ד"ד ע"ב): "אינון דמשתדלין בשכינתא דאיהי על כלהו בהלכה", וכתוב בביאור הגר"א לספר תיקוני זהר חדש (ד"ט ע"ג): "כהלכה, והוא שכינה כידוע", ובספר השל"ה הקדוש (פרשת תרומה בחלק דרך חיים): "אמרו רז"ל השכינה לא ירדה למטה מעשרה, ואז תשרה השכינה ד', דהיינו ד' אמות של הלכה, שאמרו רז"ל מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה", ועיין בספר פרדס (שכ"ג פ"ה

כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף תהלות על ספר תהלים (ק"ט ט"ו): "הלימוד בקול מועיל לזכרון, כמו שאמרו בעירובין (נ"ד א'), וכח הדיבור גדול כמו שמצינו צדיק ורשע לא קאמר, כיון שדיבורו יתברך הוא גזירה והגם שהכל גלוי וצפוי לפניו יתברך, הדיבור יש לו כח והרי גזירה, ומשם יש ללמוד דהדיבור הוא ענין גדול, וכמו שכתב הרב דעת חכמה. [א"ה: בענין שדיבורו יתברך כמעשה - עיין עוד לחיד"א ז"ל בספרו חומת אנך תהלים (פרק ק"ט דל"ב ע"ב), ובספר נפש חיים (מערכת מ' אות ב'), ובכל המובא בחיבורי פרי טוב (סימן י"ד) וצריך לכאן].

גם אמרו פרק קמא דנדה האי צורבא מרבנן דאמר הלכתא לימא טעמא כי היכי דלדכר. [א"ה: בפרק קמא דנדה לא מצאתי ונמצא שם כ"ד ב' ע"ש, אבל צע"ק].

ושתים זו מלבד דיועילו לזכרון, עוד בה הם סגולה לאריכות ימים כמו שאמרו בעירובין (שם) פתח פומך קרי וכו' כי היכי

להבין טעמו של דבר, מביא אריכות ימים וכמפורש בדברי רש"י שבת שהביא כנ"ל.

שוב ראיתי שאכן רבינו החיד"א ז"ל שם ביוסף תהלות (שם פסוק י"ז) כתב: "הני בי תרי ללמוד בקול, ולהבין הדבר וטעמו, הם סגולות לזכרון ולאריכות ימים" עכ"ל. ודוק היטב.

ערך הלכה) ע"ש, והרי כבר בס"ד הארכת בפתחה לחיבורי זה שהדבוק ואחוז בשכינה יזכה ויארץ חיים ושנים, לכך העוסק בהלכה יזכה לחיים ארוכים ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך ספר בית יוסף) וצרף לכאן].

ודע שמדברי הגאון החיד"א ז"ל יש ללמוד שלא רק לימוד הלכה מביא לאריכות ימים, אלא כל לימוד תורה בעיון עמל וטורח

סימן נו

המגדל תרנגולים

תרנגולים בתוך ביתו" וכו', ובהערות שם הביא גירסה "שלשה אין חייהם חיים המגדל תרנגולים, והדר בעליה", וכו' ע"ש.

ומצאתי לרבינו טוביהו ז"ל במדרש פסיקתא זוטרתי הוא מדרש לקח טוב (בראשית ו' ט"ז דף כ') שהביא: "ופתח התיבה בצדה תשים תחתים שנים ושלישים תעשה. תניא תחתים לזבל, אמצעים לבהמה ולחיה, עליונים לאדם ולעופות, שאין קשה לאדם לדור עם העופות".

ועיין מה שכתב בזה בהערות (שם אות ס"ד) וציין לסנהדרין (ק"ח ב') מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים ע"ש. וכל העניין צע"ע.

רבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד בספרו מנורת המאור (ה"ד כרך ו' עמוד תכ"ט) הביא ממדרש: "שלשה מזקינין בלא זמן, הדר בעליה, והמגדל תרנגולים, והאומר דבר ואינו נשמע". [ובהערות שם הובא גירסה שהשונה אספרגוס מעומד קרוב למיתה ורחוק מן החיים ע"ש].

ויש להבין מדוע המגדל תרנגולים מזקין בלא זמן, ושמה מחמת הטורח המרובה בהם וצע"ע.

וראיתי שהנוסח במדרש "פרקי רבינו הקדוש", הנדפס בספר הליקוטים ח"ג, (דף ט"ל אות ט"ז) כך: "שלשה דברים מזקינין את האדם, הדר בעליה, והמגדל

סימן נו

המהרהר אחר מידותיו יתברך

לומר שבדין בא מה שבא כי חטא ואשם לא יהרהר אחרי אז יהיה גמולו שכל ימי חייו יראה זרעו בעיניו ויארץ ימים ועם כל זה לא ימות מי בחייו. וחפץ ה' בידו יצלח - והנה הצליח חפץ

ישעיה (נ"ג י'): "וה' חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו, יראה זרע יארץ ימים, וחפץ ה' בידו יצלח". ופירש במצודות דוד: "כאלו אמר אראה אם נפשו תשים את עצמה אשם

מידותיו יתברך לא יאריך ימים, יתבאר לקמיה (ערך המהרהר אחר רבו) עיין שם וצרף לכאן.

ה' כי עמד בנסיון ולא הרהר אחר מדת הדין" ודוק היטב. וטעמא דמילתא שהמהרהר אחר

סימן נח

המהרהר אחר רבו

מהשכינה, ואם כן חיים מניין, וכמבואר בפתיחה לחיבורי הנכחי, דהדבוק בשכינה חיה יחיה, והמרוחק ממנה להיפך ודוק.

וכתב מהרש"א ז"ל בבא מציעא (ל"ג א'): "אמרינן כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר שכינה, ומצינו בשכינה שהיו ישראל נזופין ארבעים שנה במדבר על שהההרו אחר השכינה", ומבואר שהמהרהר אחר השכינה דין נזוף ומנודה יש לו, וכך מצאתי להדיא לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת נשא אות ה') שהמנודה שכינה רחוקה ממנו ע"ש, וכבר הבאתי בחיבורי הנכחי (ערך נידוי) דברי רבותינו הראשונים שהמנודה אינו מאריך ימים ונתבאר במקומו באריכות בס"ד, ודוק.

כתב הגאון אדמו"ר מקארנא ז"ל בספרו נוצר חסד על מסכת אבות (פ"ב מ"י): "והוי זהיר בגחלתך, בעת שהצדיק הוא כגחלת, בקטנות ועוסק בדברים פשוטים, ויש תלמידים קטנים, נחשים, שאינם משיגים אפילו עפר שתחת כפות הצדיק, מהרהרים אחר הצדיק, ועל ידי זה מקטרגין עליו, ועל ידי זה, כמה וכמה **נאבדו מהעולם הזה ומהעולם הבא, ומתו בקצרות שנים**, עיני ראו ולא זר, ומימי לא עבר עלי שום הרהור על צדיק אמת". והמגיה ציין לעיין עוד בספרו היכל הברכה (פרשת נצבים) מה שכתב בזה. ואינו תחת ידי.

ובטעמא דמילתא יש לומר דקיימא לן כל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה (סנהדרין ק"א א'), ובזה הוא מרוחק

סימן נט

המהרהר הרהורים ומחשבות רעות

וראיתי בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק חמישי) שהאריך מאוד בחומר ענין ועון זה, ובקלקולי ופגמי הרהורים רעים וכתב: "אם מטמא מחשבתו בענייני ערוה, ודאי מטמאין אותו לעולם הבא שנעקר משם, כמו שהאריכו בתוספתא בזוהר ח"א (דקנ"ד ע"ב), ואמר שם שקול אחד מתעורר מהשכינה בכל יום בגן עדן, קרי בחיל ואמר מאן מנכון דיעאל ונפק ואתתקיף **באילנא דחיי**, מטא בענפוי, אחיד בשרשוי, אכיל מאיביה מתיק מדובשא,

נדה (י"ג ב'): "אמר רבי אמי כל המביא עצמו לידי הרהור, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הכא וירע בעיני ה' וכתוב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע". **ובספר** הזהר הקדוש ח"א (ד"ה ע"א): "רב המנונא סבא אמר, כתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, דלא יהיב בר נש פומיה למיתי להרהורא בישא, ויהא גרים למחטי לההוא בשר קדש דחתים ביה ברית קדישא, דאילו עביד כן משכיך ליה לגיהנם".

עליה אתמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום וגו', כל מלין דעלמא אזלין בתר מחשבה ורהורא, ועל דא אמר והקדשתם והייתם קדושים, בגין דכל קדושין דעלמא אפיק ומשיך בהרהורא טבא", עד כאן לשון הזהר, עש"ב.

ומבואר באר היטב, דעל ידי הרהורים ומחשבות רעות, בר נש יהיב מותא לנפשא, ותבירו לגרמיה, לית ליה קיומא כלל, ואילנא דחיי אסתלק, ואילנא דמותא אתתקף ביה, ואתעקר בההוא הרהורא מגו אילנא דחיי ואתדבק באילנא דמותא, ולהפך להפך על ידי הרהורא טבא סליק לעילא אחיד באילנא דחיי, וכל קידושין וכל ברכאן נפקין מניה, אחסין חיינן לנפשיה, ואסוותא לגרמיה, ובודאי בזה יאריך ימים ושנות חיים ודוק.

יהיב חיינן לנפשא, אסוותא לגרמיה, אסתמר מהרהורא בישא, מהרהורא דמשקר באילנא דחיי, מסאיב נהרא ונחלא מקורא דישראל, **יהיב מותא לנפשא, ותבירו לגרמיה, לית ליה קיומא כלל.** הרהורא דמסאיב ההוא מקורא דיליה [עביד אילנא דשקר], בגין דההוא הרהורא סלקא, ואחלף נפשא חלף נפשא, **אילנא דחיי אסתלק ואילנא דמותא אתתקף ביה,** נפשא מתמן משיך, ווי ליה דאתעקר בההוא הרהורא, מגו **אילנא דחיי ואתדבק באילנא דמותא,** ענפין לית ביה, לא חמת טבא לעלמין, יבשא איהו בלא לחותא כלל, אנביה מריר כלענה, עליה איתמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב וגו', בגין דהרהורא טבא סליק לעילא אחיד באילנא דחיי, אתקיף בענפוי אכיל מאינביה. כל קדושין וכל ברכאן נפקין מניה, אחסין חיינן לנפשיה, ואסוותא לגרמיה,

סימן ס

המסלק בנו מלימוד תורה

ואמרו רז"ל בספרי (פרשת עקב פסקא מ"ו): "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם, אם למדתם את בניכם ירבו ימיכם וימי בניכם, ואם לאו יקצרו ימיכם, שכך דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן" ע"ש, והובא במדרש הגדול (שם עמוד רכ"ג), ובפירושו תלמיד הרא"ש ז"ל הוא רבינו יוסף בן נחמייאש ז"ל לספר משלי (י"ט י"ח): "למען ירבו ימיכם וימי בניכם, אם עשית כן מוטב, ואם לאו הרי אתם כורתים אותם, שכך דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן".

ובמדרש "פרקי רבינו הקדוש", הנדפס בספר הליקוטים ח"ג (דף ע"ג סימן ב') אמרו: "ששה דברים מרכיני ימיו של אדם בעולם הזה

כתוב בספר "ארחות חיים" והוא צוואת רבי אליעזר הגדול (סימן ס"א): "בני הוי זהיר לגדל בניך לתלמוד תורה ואל תסלקם ממנה, שכל המסלק בנו מן התורה נסתלקו ימיו מן העולם, מפני שהקב"ה בוכה עליו בכל יום". וע"ש בכיאר הגאון האדמו"ר מראדזין ז"ל.

ובספר הזהר הקדוש ח"ב (דרנ"ו ע"א): "מלאכים אלו התמנו להכריז בכל הרקיעים לכל המעבירים בניהם מן התורה ומוציאין אותם שלא יעסקו בה, אז יוצאים כל אותם ממונים ומכריזים ואומרים וי לפלוני שהעביר בנו מן התורה, וי לו שנאבד מהעולם הזה ומהעולם הבא" ע"ש.

וְזוֹ לְשׁוֹן הַגְּאוֹן רַבִּי חַיִּים פֶּאֱלֵאגִי ז"ל
בְּהַקְדַּמַּת סִפְרוֹ צוּוּאָה מַחִיִּים (דף ב'): "צֵא
וְלַמַּד מֵה שֶׁכָּתַב רַש"י בְּפִירוּשׁוֹ לְסִפְרֵי תְהִלִּים
(צ"ט ו') עַל הַפְּסוּק מִשֶּׁה וְאֶהְרֵן בְּכַהֲנֵינוּ וְשִׁמּוּאֵל
בְּקִרְאֵי שִׁמּוֹ אֶל נוֹשֵׂא הַיִּתּוֹ לְהֵם וְנוֹקֵם עַל
עֲלִילוֹתֵם שֶׁכָּתַב: אֶל נוֹשֵׂא עֵינֵי יִשְׂרָאֵל הַיִּתּוֹ
לְהֵם בְּשִׁבְלֵם, וְנוֹקֵם הַיִּתּוֹ עַל עֲלִילוֹתֵם, מִשֶּׁה
וְאֶהְרֵן בְּשִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים, שִׁמּוּאֵל שֶׁלֹּא הִדְרִיךְ
בְּנֵינוּ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה מֵת בַּחֹר [ר"ת צֵעִיר] עכ"ל.

הַר"י כִּי אֶפִּילוֹ גְדוֹל בְּתוֹרָה וּבְנִבּוּאָה כְּשִׁמּוּאֵל
הַנְּבִיא ע"ה, שֶׁקִּיִּים כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה (א"ה
עֵינֵי חֲגִיגָה ד' ב'), בְּשִׁבְלֵי שֶׁלֹּא הִדְרִיךְ בְּנֵינוּ בְּדֶרֶךְ
הַטּוֹבָה, וְהֵינּוּ וְדָאֵי שִׁהִיּוּ נוֹהֲגִים חֲסִידוֹת
כְּמוֹת כְּדַבְּרֵי רְבוּתֵינוּ בְּמִסַּכַּת שֶׁבַת (נ"ו א') עַל
הַפְּסוּק וְלֹא הִלְכוּ בְּנֵינוּ בְּדַרְכֵינוּ, עִם כָּל זֶה מִצִּינוּ
עוֹנֵשׁ גְדוֹל כֹּזֵה, מִי שְׁרוּאָה בְּנֵינוּ שְׁחוּטָאִים
חֲטָאִים גְּדוֹלִים וְאֵינוּ מֵיִסְרָם עַל אַחַת כְּמָה
וְכִמְהָ.

וּבִדְרָאֵי כִּי הַמְדַרִּיךְ בְּנֵינוּ אַחֲרָיו בְּעִבּוּדַת וִירָאָת
ה' זֹכֵה לְאוֹרֵךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים
כְּדִקְיָמָא לֶן גְּדוּלָה מִיִּדָה טוֹבָה מְמִידַת
פּוֹרְעֵנוֹת (סוּטָה י"א א'), וְזֶה בְּעִצְמוֹ מֵה שֶׁאִמְרוּ
רז"ל לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אֲבָרָהִם, שֶׁבְהִיּוֹת כִּי
יִצְוּהָ אֶת בְּנֵינוּ וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו לְהַדְרִיכֵם
בִּירָאָת ה' - גְּדוּלָה מִיִּדָה טוֹבָה מְמִידַת
פּוֹרְעֵנוֹת, כִּי הוּא זֹכֵה לְאֵרִיכוֹת יָמִים וּשְׁנִים
וְהֵינּוּ דָאִמְרוּ לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אֲבָרָהִם כִּיִּלּוּ
לֹא מֵת כִּי הוּא חַי עוֹלָם וְכוּ'.

וְזֶה כּוֹוֹנַת הַכְּתוּב בְּסִפְרֵי דְבָרִים (ל"ב מ"ה) וַיִּכַּל
מִשֶּׁה לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל
יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲיֵד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תִּצְוּם
אֶת בְּנֵיכֶם לְשִׁמֹּר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת, כִּי לֹא דַבֵּר רַק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיִּיכֶם
וּבְדַבְּרֵי הַזֶּה תֹּאדְרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם

וְהַקְרָן קִיַּמְתָּ לּוֹ לְעוֹלָם הַבָּא וְאֵלוֹ הֵן הַשְּׁכֵמַת
בֵּית הַכְּנֶסֶת וְכוּ', וַיֵּשׁ אֲמֹרִים אֶף הַמְּגִדֵל בְּנוֹ
לְתַלְמוּד תּוֹרָה ע"ש, וְכִיּוּצָא בִּזְהָ מִצְאָתִי
בְּסִפְרֵי הַזֶּהֱרֵה הַקְּדוֹשׁ ח"ג (ד"ה רע"א) שֶׁאִמְרוּ:
"זֹכָאָה אַנְתָּ רַבִּי יוֹסֵי דְעִשְׂרִין וְתַרְתִּין שְׁנִין
אוֹסִיפוּ לָךְ, עַד דְּתוּלִיף אוֹרִייתָא לְבִנְךָ" ע"ש.

וּבְמַדְרֵשׁ רַבָּה שִׁיר הַשִּׁירִים (פ"א ס"ג ד"ז ע"ב):
"הוּי מֵה שֶׁנֶּאֱמַר וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת
אֱלֹהִיךָ אֲשֶׁכַּח בְּנִיךְ גַּם אֲנִי, אִמְרוּ רַבִּי אַחָא גַם
אֲנִי כְּבִיכּוֹל אֶף אֲנִי בְּשִׁכַּחְתָּ, מִי יֹאמֵר בְּתוֹרָה
לְפָנַי בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבוֹרָךְ לֹא הַיּוֹנְקִים, הוּי
מִרְפִּיּוֹן הַתּוֹרָה שְׁבַכְתֶּם נִתְפָּשׁוּ בְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר
לְשׂוֹא הַכִּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם, כְּבִיכּוֹל גַּם אֲנִי בְּשִׁכַּחְתָּ
מִי יֹאמֵר בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבוֹרָךְ לְפָנַי, לְפִיכֶן
צָרִיךְ אָדָם לְהַכְנִיס בְּנוֹ לְתוֹרָה וְלַחֲנוּךְ בְּלִמּוּד,
שִׁיאֲרִיךְ יָמִים בְּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כִי יִרְבוּ יָמֶיךָ."

וַיֵּשׁ מִקּוֹם לְפָרֵשׁ דִּיאֲרִיךְ יָמִים לֹא קָאֵי עַל הַבֵּן
אֲלֵא גַם עַל הָאֵב, וְכֹאשֶׁר בִּיאֲרָנוּ שֶׁהַמַּחֲנֵךְ
בְּנֵינוּ לְתוֹרָה מֵאֲרִיךְ יָמִים וְדוּק. [וּמֵה שֶׁאִמְרוּ
בְּמַדְרֵשׁ דִּיאֲמַר לְפָנַי בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבוֹרָךְ, עֵינֵי
גַם בְּמַדְרֵשׁ דְּבָרִים רַבָּה (פ"ה ס"ב): "רַבְּנָן אִמְרוּ
אִמְרוּ הַקְּב"ה אִם בְּרַכַּת בְּתוֹרָה, לְעִצְמָךְ אַתָּה
מְבָרֵךְ, מִנֵּין שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כִי יִרְבוּ יָמֶיךָ וַיּוֹסִיפוּ לָךְ
שְׁנוֹת חַיִּים" וְדוּק, וְעֵינֵי בַחֲבִירוֹי הַנִּכְחָי (עַךְ
בְּרַכַּת הַתּוֹרָה)].

וּבְתַבֵּן הַגְּאוֹן רַבִּי חַיִּים פֶּאֱלֵאגִי ז"ל בְּסִפְרוֹ
הַחֲפֵץ חַיִּים (סִימָן פ"ג אוֹת כ"ט): "עַל יְדֵי
עוֹל תּוֹרָה שִׁקְבַל הַנְּחִילָה מוֹרְשָׁה לְבָנֵינוּ יִזְכֶּה
לְהַדְרֵר זְקֵנָה, וְכִמוֹ שֶׁאִמְרוּ בְּבִרְאֵשִׁית רַבָּה (פנ"ט
ס"ב כ"ל) עוֹז וְהַדְרֵר לְבוֹשָׁה וְתִשְׁחַק לְיוֹם
אַחֲרוֹן, אֵימְתִי הִיא שׁוֹחֲקַת מִתֵּן שְׁכָרָה עֲתִיד
לְבוֹא, מִמִּי אַתָּה לְמַד מֵאֲבָרָהִם עַל יְדֵי שֶׁכָּתוּב
בּוֹ וְשִׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה זָכָה אֲבָרָהִם
לְזַקְנָה דְּכָתִיב וְאֲבָרָהִם זָקֵן בֹּא בִימֵים" וְע"ש.

יבחר לעצמו את דרך החיים להחזיק בניו לתורה ה' שהיא החיים האמיתי, כמו שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, והאוכל מפירותיו חי לעולם, וכמו שתיקנו לנו חז"ל בנוסח הברכה וחיי עולם נטע בתוכנו, ואז יזכה לחיות חיי הנצח הוא וזרעו, כמו שכתוב ויתן מעדנים לנפשך, וכמו שמפורש בתורה ובחרת בחיים, למען תחיה אתה וזרעך, והוא כולל עולם הזה ועולם הבא, כי גם בעולם הזה על ידי שמחזיק בניו לתורה, יזכה לאריכות ימים הוא ובניו, וכדאיתא בספרי הנ"ל "עכל"ק.

ועוד ראיתי לרבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון (שער התורה פ"ז דף קכ"ח) שהאריך מאוד בחיוב ומעלת לימוד התורה של הבנים והחזקתם ושלא לסלקם מהתורה, וסיים זוכה הוא ובניו לאריכות ימים, ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם וסמך ליה למען ירבו ימיכם וימי בניכם ועש"ב.

והמלאך הדובר במרן הבית יוסף כה לימדו וגילה לו: "עתידין למילד בנים זכאין וכו', למען ייטב לך במה זוכה למייתי להו לעלמא, ותזכה יתהון למילף להו אורייתא ואורחין דתקנן, והארכת ימים דאף על גב דאישתלים קיסטא דזמנא דאתגור עלך למחיי בהאי עלמא, אי אית בהנהו דנפקו לעלמא על ירך דאתגור עליה למחיי שנין טפי, יאריכון ימיך בגיניה, דלא תסתלק מעלמא עד דיסתלקו אינהו מעלמא בגין דעל ירך יסתלקון לעילא", וככתוב בספר מגיד מישרים (פרשת תצא דקל"ו ע"א) ע"ש.

ובחיבורי ויחי יעקב (במילואים אות א' דף קל"ה) הבאתי דברי אדמו"ר הגאון מהרי"ט מסאטמאר זצ"ל שכתב: "נראה לי לפרש הפסוק לא תהיה משכלה ועקרה בארצך, דהיינו שתתברך בבנים, ועל ידי כך את מספר

עוברים את הירדן שמה לרשתה, הכוונה כי לא דבר רק הוא מכם זה שאנכי מזהיר אשר תצום את בניכם, כי הוא חייכם כי סגולת המצוה להדריך לבנים בעבודת ה' זוכה לאריכות ימים, כי בדבר הזה תאריכו ימים כאמור", ועוד עיין שם שהאריך.

ועכשיו מצאתי שרבינו חיים פאלאג'י ז"ל האריך בזה למאד מאד בדברים היוצאים מן הלב בספרו תוכחת חיים (פרשת ייצא) עיין שם בארוכה, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים.

ובספר אמרי שפר הובא בספר מעם לועז דברים (ל"ב מ"ז) על הפסוק כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה וגו' כתב: "שאם תצו את בניכם אחריכם לשמור את התורה גם אתם תהיו נחשבים לחיים וכו', ומכל מקום לא יקצרו ימיכם ח"ו אדרבה ובדבר הזה בזכות חינוך הבנים תאריכו ימים" ע"ש.

ובתב רבינו הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל בספרו נדחי ישראל (ס"פ י"ז): "חטא זה שמסלק את בניו מהתורה, גורם לקצר ימי וימי בניו, וכדאיתא בספרי (פרשת עקב) על הפסוק ולמדתם אותם את בניכם לדבר במ "מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה, ואם אינו מדבר עמו לשון הקודש, ואינו מלמדו תורה, ראוי לו כאילו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר במ וגו', למען ירבו ימיכם וימי בניכם, אם למדתם אותם את בניכם ירבו ימיכם וימי בניכם, ואם לא יקצרו ימיכם וימי בניכם, שכך דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן, ומכלל הן לאו עכ"ל, ואין כוונת הספרי דווקא על קטנים גמורים, אלא כל זמן שהוא תחת רשות אביו, ומוטל עליו ללמדו תורה, דאטו קטנים כתיב בקרא וכו', ולכן

נפשו יתברך כביכול, וכמו שאמרו חז"ל (חגיגה ה' ב') שלשה הקב"ה בוכה עליהם, וחשיב חד מנהון על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ע"ש, וכך אמרו שם שלשה דמעות הללו למה וכו', ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה ע"ש, ואוי לו לבן המוריד דמעות אביו בכל יום. וענין בכיה זאת הוא התגברות הדין בהתמעטות האור העליון שהם הרחמים הגדולים בעולמות הנסתרים, עד כאן לשון צדיק ועיין שם דברי אלהים חיים.

ומפורש יוצא דענין הבכיה כלפי שמיא, היינו התגברות הדין, וכן כתוב בספר אבן שלמה (פרק ד' סעיף י"ב הערה י"ט), ובזה מבואר באר היטב מדוע על ידי שמסלק בנו מתלמוד תורה וגורם לבורא ית"ש בכיה כביכול, אזי מסתלקים חייו רח"ל ודוק.

ודע דראיתי במסכת אבות דרבי נתן (פרק ל"ו ה"ד): "רבן גמליאל אומר הרי הוא אומר למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואומר לא יומתו אבות על בנים, כל זמן שהאב מאריך ימים הבן מאריך ימים, אין האב מאריך ימים אין הבן מאריך ימים" ע"ש. והדברים סתומים וטעונים ביאור רחב, ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן י"ד אות ט"ו). [י"ג ניסן תשמ"ג].

ימיך אמלא, רצונו לומר אף שכבר השלמת עצמך, ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים עבור שתדריך בניך בדרכי ה"ע"ש, והשווה לדברי המגיד מישרים דלעיל, ודוק.

ובזה יש לפרש גם דברי "המסורה" המובאים בבעל הטורים במדבר (ד' י"ט): "וחיו - ב', חדא וחיו את בניהם (זכריה י"ט) וחיו ולא ימותו הכא", והיינו וחיו ולא ימותו על ידי תורה וכדפירש באור החיים במדבר שם, וחיו את בניהם על ידי לימודם לתורה וכנ"ל, ונתבארו בזה דברי רבי אליעזר הגדול במה שאמר וכל המסלק בנו מן התורה וכו'.

ומה שכתוב בארחות חיים שם: "שכל המסלק בנו מן התורה נסתלקו ימיו, מפני **שהקב"ה בוכה עליו בכל יום**", טעון ביאור דמה ענין בכיית הבורא ב"ה לזה שיסתלקו ימיו.

ובס"ד חושבני שיובן היטב עם מה שכתב רבינו הגדול מרנא ורבנא הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספר תורה דיליה נפש החיים (ש"ד פכ"ב) וזו לשונו הקדושה: "ואם חס ושלום אנחנו עוסקים בתורה ברפיון, כביכול מתמעט שפע האור עליון בכל העולמות כל אחד לפי ערכו, ובמסתרים תבכה

סימן סא

המעביר על מידותיו

ביה, חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו צביתו ליה זוודתא, לסוף איתפח. הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה, אמרו ליה מאי חזית אמר להו, אין הכי הוה ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה לא תקומו בהדיה, שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון ועובר על פשע

המעביר על מידותיו מאריך ימים - מפורש הוא ראש השנה (י"ז סע"א): "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על רב פפא לשוילי

ורבינו הגדול בעל נודע ביהודה זצ"ל בספר דרושי צל"ח (דרוש ד' לשבת תשובה) כתב: "הירא את דבר ה' יקבל עליו מעתה בלב שלם ואהבת לרעך כמוך, ולדון את כל האדם לכף זכות, ואז יזכה שיעבירו לו על כל פשעיו, ואינו צריך לא סיגופים ולא תעניות, כי המעביר על מידותיו מעבירין לו כל פשעיו".

ומפורש יוצא מפי רבבני ז"ל שענין זה דהמעביר על מידותיו "מוחלין" לו על כל פשעיו הוא כפשטו, ובזה טוב לו יותר מסיגופים ותעניות, וכן מבואר באור החיים הקדוש שמות (ו' ב'), ועיין שפתי כהן ויקרא (י"ט י"ד), ופנים יפות שם (פסוק ל"ה), וביאור הגר"א משלי (כ"ב ו') ודוק.

ועורני השי"ת ברוב חסדיו וחמלתו לבאר היטב פרטי ענין זה של המעביר על מידותיו בחיבורי שובי השולמית ח"ה (סימן י"ד, וט"ו, וט"ז) עש"ב, ועיין גם בחיבורי ויחי יעקב (סימן כ"ט), ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ח' סוף אות ד'), ובחיבורי הנכחי לקמן (ערך זיכוי הרבים) ע"ש.

ואמרו ז"ל במדרש אור גדול (פרק ט"ו): "גדול המעביר על מידותיו ואינו כועס, שהקב"ה אוהב אותו ושומע תפילתו, דתניא שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו עומד על מידותיו". והביא הדברים רבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד בספרו מנורת המאור (כרך ו' דף תקל"ד) עיין שם.

והנה סיום הדברים שהמעביר על מידותיו הקב"ה אוהבו, הוא תלמוד ערוך בפסחים (ק"ג ב'), אבל שם אינו מבואר שהקב"ה שומע תפילתו, ולענ"ד בס"ד נראה שאף זה תלמוד ערוך בתענית (כ"ד ב') גבי רבי אליעזר שירד לפני התיבה ולא נענה וירד רבי

לשארית נחלתו". וכן הוא במגילה (כ"ה א) ע"ש, ובפסחים (ק"ג ב') אמרו שהמעביר על מידותיו הקב"ה אוהבו ע"ש.

וגדר מעביר על מידותיו, פירש שם רש"י ז"ל: "מעביר על מידותיו, שאינו מדקדק למדוד מידה למצעים אות, ומניח מידותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצות, אין מעבירין על האוכלין, מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו, אין מידת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת".

ובתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש מורה באצבע (סימן א' אות ו'): "ישתדל להעביר על מידותיו כי זה כל האדם, וישים אל לבו כי הרבה לחטוא, וכמה פעמים לאלפים עשה נגד רצונו יתברך, והכל עליו לתקן, ומידו יבוקש, ומה יספיק לעשות סיגופים, או מה כחו לקבל יסורין, וזאת העצה מפום ממלל רברבן רבינו משה קורדובירו זצ"ל, פנת יקרת להעביר על מידותיו, ובזה מתכפרין פשעיו, וטוב לו יותר מן הסיגופים ותעניות. ויש בזה להאריך אבל לקצר אני צריך, וזו היא מרגלית שאין להאריך סמא דכולא ואריך" עכ"ל.

ובן הוא עוד שם בספר עבודת הקודש, צפורן שמיר (סימן י') באותם "דברים המסוגלים לכפרה באפס דמ"ם כעשבי דדברא. בכל עש"ב יהיה מותר ורפואות תעלה לחולי פצע וחבורה": "כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו", וסיים וכתב הגאון החיד"א ז"ל: "כל הסגולות (דלעיל) הנאמרות באמת הם מפנינו רז"ל בתלמוד ומדרשים וזוהר הקדוש, והחי יתן אל לבו להזדרז בהם כי בלא סיגופים ותעניות ומתן דמ"ם יתכפרו לו עונותיו, ובלבד שיעשה הדברים כהלכתן וכמשפטן ביראה ואהבה לשם שמים" עכ"ל.

מהעונש הנורא, בודאי יהיה מקבל על עצמו ברוב שמחה המידה הזו להיות סבלן ומעביר על מידותיו תמיד, תמורת עונשין הקשים הנ"ל, וכמו שכתוב בספר חרדים (פרק ס"ו) "בשמעי כל מחרפי ומגדפי ברבים, אשים נגדי כף מאזנים, בכף אחת אשמותי, ובכף שניה החירופין והגידופין, ואביט כי כף האשמות מטה מטה ואשתוק ואצדיק דיני, וכן אעשה לכל מיני צער כדיבור ומעשה".

ואנחנו רואין בחוש, שקל לו לאדם לקבל על עצמו כל הבזיונות, אם על ידי זה ימנע ממנו הפסד נכסיו, כגון בעת שריפה ושאר צרות רח"ל, ועל אחת כמה וכמה אם יודע שבזה יסלק מעליו עונשי הגוף החמורים, ומכל זה נוכל לדון בכל שכן לענין הסבלנות, שלא יקשה על האדם, רק בעת שהוא עומד נגד חבריו ושומע בזיונו.

ונבאר דברינו, כי אפילו אם לא היו מוחלין לו בשביל זה עבירה אחת בשלמות, רק להקל עונשו, גם כן כדאי הוא לו, וכל שכן אם מוחלין לו עבירה אחת בשלמות, ועל אחת כמה וכמה בזה שידוע לנו שמוחלין לו עבור זה על כל עבירות שיש לו, אפילו לאותן הנקראים בשם "פשע", רק שיזהר מכאן ולהבא שלא לעשותם, כמו שאמרו חז"ל כל המעביר על מידותיו - מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע.

ומי שרוצה שהקב"ה ימחול לו אפילו על פשעיו, יזהר גם הוא שלא יקפיד כלל, אפילו יודע בודאי שעשה חבריו נגדו במרד ובמעל שזה נקרא פשע, כמאמרם פשעים אלו המרדדים, וזהו שדייקו למי נושא עון למי שעובר על פשע, דבאמת הקב"ה מוחל לו אפילו על פשעיו, כמו שאמר מעבירין לו על

עקיבא ונענה, ויצאה בת קול ואמרה מפני שזה מעביר על מידותיו ודוק.

ובמסכת כלה (פרק ג') אמרו: "כל הרודף אחר השלום אין תפילתו חוזרת ריקם", וכתב בספר חסידים (סימן תשנ"ט): "יותר תהא תפילתך נשמעת כשלא תגרום מחלוקת" ע"ש. [עכשיו מצאתי במנורת המאור שם (דף עד"ו) שכבר הביא הדברים בהדדי הדדי עם דברי התלמוד דתענית ע"ש].

ובקונטרס היקר "עצות לזכות בדין בימים הנוראים" (סימן א' אות ג' דף ט') כתב: "וראיתי בשם הקדמון בספר תורת האשם שכתב המעביר על מידותיו ונוח להתפייס, ואינו נוקם ונוטר, מלבד מה שמעבירין לו על כל פשעיו, גם זוכה שעושין לו נסים ונפלאות, וניצול ממיתה, ומאריכין לו ימיו ושנותיו, ותפילתו נשמעת, והעולם מתקיים על ידו, וזוכה לתורה, ויגלה לו אליהו, ומיד תשרה עליו השכינה, ולא יצטרך ללמוד מבשר ודם כי רוח אלהים תלמדנו" ע"כ. [ספר תורת האשם מחברו הוא רבי יהודה אהרן משה אלטשולר ז"ל, ונדפס לראשונה בפראג שנת שע"ג, והדברים נמצאים שם (סימן רמ"ו) והם קיצור דברי הרב ראשית חכמה (שער הענוה פ"ג) שהאריך מאוד במעלות המעביר על מידותיו ע"ש, גם עיין שם (שער התשובה פ"ו) ועוד].

ולתועלת, ולתועלת רבותי המעיינים הע"י, ראיתי לחתום דברי בהבאת דברות קדשו המלהיבים של רבינו הגדול בעל חפץ חיים וצ"ל בענין זה של המעביר על מידותיו, והשי"ת יזכנו לנו ולכל זרענו ולכל ישראל אחינו למידה זו ולכל המידות הטובות אמן.

וזו לשונו בספרו שמירת הלשון (שער התבונה פרק ח'): "על כן כשיתבונן האדם במעשיו תמיד, וידע כי גם הוא לא ינקה ביום הדין

שאינה מצות עשה, כי אם מידה טובה בעלמא, הלא ידוע הוא שלפי קטנות שכלנו קשה מאוד לאדם לידע את דין התורה בבירור באיזה מקום מותר להקפיד על חבירו ולריב אתו, כי פעמים רבות נדמה לו ברעיוניו באיזה סברא ודמיון בעלמא שפלוני נגע לו, כי אין אנתנו מדברים ברשיעי במקום שפלוני גנב ממש מעות מכיסו, וכהאי גונא. וגם כי אדם קרוב לעצמו, ואין אדם רואה חוב לעצמו, על כן מי שאינו מעביר על מידותיו, עלול תמיד לבוא על ידי איסורים ממש של גזל, ומחלוקת, ולשון הרע, וכהאי גונא, ובודאי איסורים אלו גדולים מביטול מצות עשה לבד.

ויתנהג האדם כן שיעביר על מידותיו בכל הענינים, ויזכה עבור זה **להזכר לחיים** בבוא יום הזכרון [ראש השנה], וגם ישאר על מצבו כמקודם, וגם בודאי הקב"ה בראש השנה יוסיף לו על השפעתו מה שנחסר לו על ידי המידה דמעביר על מידותיו.

וזהו שאמר הכתוב "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב" פירוש, חפץ בשניהם, בחיים ובטוב, "נצור לשונך" וגו'. דאי לאו הכי יוכרח שיחסר לו אחד אפילו בעולם הזה על ידי רב העונות, או החיים או הטוב, וכנזכר לעיל, אבל כשינצור לשונו מרע, יזכר לחיים וגם לטוב, כדאיתא במדרש משלי (פ"א) "כשדרך האדם לדבר טוב, גם עליו המלאכים מדברים טוב למעלה" עכ"ל.

ועוד עיין בזה לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון (שער הזכירה פרק ב'), ובספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ג), ובספרו חובת השמירה וצרף לכאן. [ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך בין אדם לחבירו אות ב' סק"ט) ודוק היטב.

כל "פשעיו", ונקט הכתוב נושא "עון" משום סדר מידותיו של הקב"ה דקא חשיב, שהוא נושא עון וגם עובר על פשע וכמו שכתוב בתורה (שמות ל"ד ז) נושא עון ופשע.

ומידה זו מועלת לאדם גם כן לפעמים **להוסיף לו ימים אפילו אם כבר נגזר עליו שימות**, כדאיתא במעשה דרב הונא בריה דרב יהושע דחלש, ועל רב פפא לשילוי ביה וכו', על כן צריך האדם להתדבק תמיד במידה הקדושה הזו, **ויהיה טוב לו בזה ובבא** עכ"ל. [ועיין לקמן (ערך הצלה לשונא) ודוק].

ועוד שם בספר שמירת הלשון ח"א (בחתומת הספר פרק ו') כתב: "על פי רוב איסורי מחלוקת ולשון הרע ורכילות באים על ידי דבר קטן, שנדמה לו ברעיוניו שפלוני נגע לו בזה, והוא מעמיד את הדבר על קו הדין, שלא להעביר על מידותיו ולוותר כלל, וממילא בא על ידי זה להקפדה ומריבה וכו'.

אבל אם יסכים בדעתו תמיד, דהיינו קודם שבא הנסיון לידו, שלמידה זו של מעביר על מידותיו, שהיא עצמה מידה של שמירת הלשון (כמו שכתוב בפנים הספר), צריך להוציא מעט מעות בכל שנה כמו על שאר כל המצות, ממילא לא יקפיד כלל.

הגע עצמך כמו במצוה אחרת, כגון מצות ציצית, אם היה בזמננו תכלת, וכן אתרוג וכדומה, אם לא היה אפשר להשיג, אם לא שיוציא על זה ארבעה וחמשה רובל כסף, [אפילו אם איננו עשיר, ובעשיר ביותר מזה], בודאי אין חשוד אדם מישראל, שישבות מלקיים המצוה מחמת זה, אם לא מי שאין לו כלל, ח"ו.

בן בענין זה יתנהג במידת מעביר על מידותיו, ובזה ינצל **מכמה עונות עצומים**, ואף

סימן סב

המצער את העני

ועוד שם בשערי תשובה (ש"ג אות ק"י) כשמבאר את החייבים מיתה בידי שמים כתב: "הגזול את העני, שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש". וכבר בארנו זה במדרגה השלישית (אות כ"ד הנ"ל). ואמרו רבותינו ז"ל כל הגזול את העני כאילו נוטל הימנו נשמתו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, פעמים שמקפח פרנסתו אפילו בגזלה פחות משהו פרוטה, על כן דם יחשב לאיש ההוא, דם שפך אם גזל ממנו שוה פרוטה עכ"ל.

והחסיד רבינו יונה ז"ל שם בספר שערי תשובה (ש"ג אות קי"ז) עוד כתב: "אמרו רז"ל אבות (פ"ה מ"ח) דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין וכו', ואמרו עוד בארבעה פרקים הדבר מתרבה וכו', ובמוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים, וראינו מזה כי יש מיתה בידי שמים על גזל מתנות עניים, ותדע ובחנת מזה חומר הנודר לצדקה ואינו משלם, גם הקופץ ידו מאחיו האביון ומבשרו התעלם דומה לאלה, כי אחרי אשר נתחייב לתת הנה הוא כגזול מתנותיו עכ"ל. וגם כאן בכל דברות קדשו מפורש דבגזל העני יש חיוב מיתה בידי שמים רח"ל וכנ"ל, ודוק.

הרי לנו מפורש יוצא מדברי רש"י ז"ל ורבינו יונה ז"ל דחמירא טובא גניבת וגזל העני שחייב מיתה בידי שמים, מגניבת וגזל מי שאינו עני שבזה אין חיוב מיתה בידי שמים וכנ"ל.

והן הם דברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה (הקדמה לפרשת וישב) שכה כתב: "אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער, כי ה' יריב

ספר זהר חדש רות (דע"ז ע"ג): "העניים הם כליו של הקב"ה והם קרובים אליו, וכשרעב בא לעולם, הם צועקים אליו והקב"ה שומע להם ומעייין בעולם, ודן לאותם שגרמו צער זה לעניים ונספים מן העולם קודם זמנם, כדכתיב אם צעק יצעק אלי וגו' ושמעתי כי חנון אני".

ודע כי עוד מצינו חומר גדול בענינו של העני, דבעלמא הגזול את חברו עובר בלאו דלא תגזול ועייין בספר החינוך (מצוה רכ"ט), מכל מקום עני שאני, והגזול עני חייב מיתה בידי שמים, ולא רק עובר בלאו גרידא כבעלמא.

ומנא תימרא - הנה עייין בספר שמואל ב' (י"ב ה) במשל דכבשת הרש: "ויחר אף דוד באיש מאד, ויאמר אל נתן, חי ה' כי בן מות האיש העשה זאת", ופירש רש"י ז"ל: "כי בן מות הגזול את העני כאילו נוטל את נפשו, שנאמר [כן ארחות כל בוצע בצע] את נפש בעליו יקח עכ"ל.

וזו לשון החסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (ש"ג אות כ"ד): "גזל העני חייבים עליו מיתה בידי שמים, שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם, וקבע את קובעיהם נפש. פירוש אל תגזל דל בעבור שהוא דל ואין עוזר לו, ואל תדכא עני בשער בהכלמה ובבזיון "בשער" כלומר ברבים, כי ה' יריב ריבם, אחר שאין להם סומך ומי שיטען ויריב ריבם. וקבע את קובעיהם נפש, אחרי שהובאה אליו צעקת הדל לא יקח ממך ממון תחת הגזילה אשר גזלת, אבל ישל אלוה נפשך, ונאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח". ועייין בהגהות אור חדש שם מה שצייין בזה.

שאינן לו עוזר וסומך כנגדך ואינן מי יריב ריבו, אל תדמה בנפשך זאת - כי הקב"ה יריב ריבו והוא הטוען שלו והוא יעניש את הגוזלים אותו לא עונש ממון רק עונש הגוף והנפש, זהו וקבע את קובעיהם נפש, שהיא מלה כוללת הגוף והנפש" ודוק.

ואקבע כאן עוד מדברי רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה הנ"ל (ש"ג אות כ"ד): "מידת עונש הגזל להקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו ואמרנו סאה מלאה מעונות אין מקטרג ככולם כמו הגזל. ואמר שלמה המלך ע"ה על אוצרות המרמה והאונאה (משלי כ"א ו) פועל אוצרות בלשון שקר, הבל נדף מבקשי מות ופירושו אוצרות המרמה והאונאה הבל נדף הם, כי אחריתם לכליון, ועודם ברשותו צוררים הם לו ומבקשים נפש בעליהם **ומסככים למותו**, כענין שאמר חבקוק ע"ה (ב' ט') הוי בוצע בצע רע לביתו - כי אבן מקיר תזעק" וגו'. וכיוצא בזה כתב רבינו יונה ז"ל בפירושו למשלי שם.

ריבם וקבע את קובעיהם נפש, שלמה המלך ע"ה הודיענו בכתובים הללו עונש הגזול את הדל, וכו', ואחר שהתורה הזהירה על הגזל בלאו של לא תגזול לכל העולם, לכך לא הוצרכה להזהיר על גזל העני, וחייב הוא לתת לו ואיך יגזול ממנו, ועל כן בא שלמה ע"ה והוסיף באור בעונש הגזול את העני, כי אין דרכו בכל ספר משלי להזכיר מצוה מן המצוות הכתובות בתורה אלא אם כן יוסיף באור או יחדש בה דבר, כי מי האדם שיבא אחרי משה אם לא לעשות סייג לדבריו.

ועל כן אמר שלמה אל תגזול דל כי דל הוא, ואין צריך לומר לדל כי אפילו לעשיר אסור לגזול, ומה שהזכיר דל מפני שהוא מצוי שהכל גוזלין אותו לפי שאין לו עוזרים, ואין מי שידבר בעדו כאיש העשיר, אלא הכל שונאין אותו ומתרחקים ממנו ואפילו קרוביו, כענין שכתוב כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו רחוק ממנו. ועל כן יאמר אל תגזול דל מצד שהוא דל והוא חסר הכח ויודע אתה

סימן סג

המתכבד בקלון חבירו

הם בתוך המצוה, שכלל הכל הוא שיתנהג האדם עם חבירו כמו שיתנהג עם עצמו, לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק, ואם יספר עליו דברים יספרם לשבח ויחוס על כבודו, ולא יתכבד בקלונו, וכמו שאמרו רז"ל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא. והמתנהג עם חבירו דרך אהבה ושלום ורעות ומבקש תועלתם ושמה בטובם, עליו הכתוב אומר ישראל אשר בך אתפאר."

ורבה של עיר התורה חלב, הוא הגאון המובהק רבי אברהם ענתבי ז"ל,

מגילה (כ"ח א'): "שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי, וותרן בממוני הייתי. לא נתכבדתי בקלון חברי, כי הא דרב הונא דרי מרא אכתפיה, אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה, אמר ליה אי רגילת דרית במאתיך דרי, ואי לא אתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי".

ובספר החינוך במצות אהבת ישראל (מצוה רמ"ג) כה כתב: "ודיני מצוה זו כלולים

ובבירור גדרי ענין המתכבד בקלון חבירו - הארכתי בס"ד הרבה, ונדפסו הדברים בחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ט"ו וט"ז) עיין שם באריכות וצרף לכאן. [ועיין גם בחיבורי ויחי יעקב (סימן כ"ו), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך בן אדם לחבירו) ע"ש].

בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים דף ק"ג) כתב דטעמו של דבר שמי שאינו מתכבד בקלון חבירו זוכה לאריכות ימים כי "כמו שהוא חס על דם חבירו שלא ישפך - כך גם מן השמים יחוסו על דמו ונפשו, שלא ילך לעולמו חוץ מזמנו" ע"ש.

סימן סד

הקבלת פני חכמים

לשלחם וה', מלמד שהשכינה מלוה לצדיקים" ע"ש, ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ד), ובחיבורי הנכחי (לעיל ערך אכילה עם תלמידי חכמים) ע"ש. [ויש לכונן בדברי מהרש"א ז"ל את אשר בס"ד ייסדתי מפי סופרים וספרים בפתיחה לחיבורי הנכחי שכל שיש דיבוק בשכינה יש חיים עש"ב ודוק].

ובירושלמי מסכת כתובות (פ"ב ה"ג) ובמדרש קהלת רבה (פ"ט ס"ח), מבואר כשנפטר רב הונא ראש הגולה, העלוהו מבבל להקבר בארץ ישראל, אמרו היכן נקברוהו, ואמרו נקברו במערת רבי חייא שגם הוא עלה מבבל לארץ ישראל, ואמר רבי חגי אני אכניסהו למערת רבי חייא, ואמרו לו סיבה אתה מחפש להכנס לשם, שאתה זקן ואתה רוצה להכנס למערת רבי חייא ולהפטר שם ולהקבר שם. אמר להם רבי חגי הביאו חבל וקשרו ברגלי, ואם אמות שם משכוני החוצה, ויצא משם רבי חגי בן שמונים ונכפלו לו שנותיו ע"ש.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"ב שם (דקכ"ב ע"ג) שכתב: "ומה שרבי חגי זכה שיצא בן שמונים ונכפלו שנותיו, כי אמרו ז"ל על הפסוק ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים

חגיגה (ה' ב'): "רבי יעקב איש כפר חיטייא הוה מקביל אפיה דרביה כל יומא, כי קש [כשהזקין רבי יעקב, רש"י], אמר ליה [רביה] לא נצטער מר, דלא יכיל מר, אמר ליה מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו, ומה הרואה חכמים במיתתן יחיה - בחייהן על אחת כמה וכמה".

ובתב מהרש"א ז"ל שם: "דרשוהו ויחי האדם עוד לנצח, דהיינו שמוסיפין לו על שנותיו כי יראה חכמים ימותו, ואם במיתתן כו', נראה דהיינו ביציאת נפש כמפורש בשבת (ק"ה ב'), בחייהן על אחת כמה וכמה, כי הרואה פני חכם כרואה פני שכינה כדלעיל, ובהיפך ברשע אסור להסתכל בפני רשע [מגילה כ"ח א']".

ומה שכתב "הרואה פני חכם כרואה פני שכינה", כי אכן החכם איהו גופיה משכן לשכינה, וכדאמרו בספר הזהר הקדוש ח"ג (דס"א ע"א): "**שכינתא** לא אעדי **מתלמידי חכמים** לעלמין", ועוד עיין שם (דרל"ח ע"ב), ושם בזהר ח"א (דקפ"ט ע"א, ודקצ"ז ע"א) ע"ש, ומדרש בראשית רבה (פפ"ו ס"ז): "תני רבי שמעון בר יוחאי בכל מקום שהצדיקים הולכים השכינה הולכת עליהם" ע"ש, וכתב בעל הטורים ז"ל בראשית (י"ח י"ז): "הולך עמם

כמנין כס"ף בחשבון חמש שמות של הפדיון על שפרו נפשו ממות לחיים". ובחיבורי הנכחי לקמן (ערך השד) כתבתי בס"ד הסבר נוסף בעובדא דרבי חגי דלעיל עיין שם.

ימותו שמאריכין ימיו ושנותיו, כל שכן במתעסק בקבורתו של חכם, ורואה מקומו, וכל שכן שנכנס בסכנה וקבל עליו למות, בדין הוא שיחיה ק"ס שנה, דמשמיא מרחמו עליה שהוא

סימן סה

הנהגה מדברי תורה

לעומר פסול, וקודם לשני הלחם כשר, אמר לפניו יהודה בר נחמיה לא אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט תאמר וכו', שתק רבי טרפון, צהבו פניו של יהודה בר נחמיה, אמר לו רבי עקיבא יהודה צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים וכו' ועיין שם שכן היה.

והנה תמוה הדבר דמצינו בפסחים (ס"ט א') שרבי עקיבא בעצמו השיב לרבי אליעזר רבו תשובות רבות, עד שאמר לו רבי אליעזר - עקיבא בשחיטה השבתני, בשחיטה תהא מיתתך, ורבי עקיבא אמר לו רבי אל תכפירני בשעת הדין.

והנראה דעיקר הקפידה היה משום דצהבו פניו, והיה שמח בדבר שידע מה שהיה מסתפק הזקן, והיה כנהנה מכבוד התורה, והנהנה מכבוד התורה נוטל חייו וכו'. הצגתי זה למשמרת להיות נזהר בדבר שלא להשיב על דברי גדול מבלי נטילת רשות, וגם שלא יהיה לבו שמח בדבר התשובה. הבן הדבר "עכ"ל, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך אונאת דברים, וערך החלשת דעת תלמיד חכם, וערך שלום) וצורף לכאן.

אבות (פ"ד מ"ז): "רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם. וכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף. הא למדת כל הנהגה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם".

והרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות שם, ובחיבורו הגדול הלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"י) פירש שנוטל חייו מן העולם הכוונה לעולם הבא, וכן פירש החסיד רבינו יונה ז"ל ועוד, ועיין גם למהר"ל ז"ל בספר דרך חיים אבות שם.

אבל ראיתי בספר מדרש שמואל על אבות שם שכתב: "הא למדת שכל הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, כלומר אפילו חייו אשר גזרו עליו בעת לידתו הוא נוטל אותם מן העולם, כי יכרת בחצי ימיו, והוא פירוש לדברי הלל שאמר חלף" ודוק היטב.

ומצאתי לגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל שבספרו אגרא דפרקא (אות שט"ז) כתב: מנחות (ס"ה ב') יתיב רבי טרפון וקא קשיא ליה מה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם [ר"ל מאי שנא דאם הביא מנחות קודם

חידושי סוגיות

(פסחים נ' ב', פסחים נ"ג ב')

א. בענין מצוה לא לשמה

[מנוחת שלום חלק יא סי' לב]

תשמ"ח.

המידות (מעלת יראת שמים דף מ"ו) שכתב: "אם יעשה האדם כל המצוות כולן שלא לשמן, ושלא ביראת שמים, לא די שאינן עולין לו לזכות, אלא שעולין לו לחובה, כענין שנאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו'".

והדברים ככתבם לכאורה מפליאים, שהעוסק בתורה לא לשמה לא די שאינו עולה לזכות עוד יעלה לו לחובה, ועיין שו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קס"ג), ומה שהארכתי בזה למאד בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ג (סימן י"ד) עש"ב, ועיין לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק (פרשת שופטים מאמר א' דמ"ה ע"א) ע"ש. [ועיין בחיבורי הנכחי בסימן הבא].

ולדחוק דבעל מעלות המדות ז"ל תרתי קתני שעושה המצוות כולן גם שלא לשמן, וגם שלא ביראת שמים, אכתי לא איתנח לן בהא וצ"ב.

פסחים (נ' ב'): "אמר רבי יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו לא לשמה שמתוך לא לשמה בא לשמה" וכו'.

והיא הלכה פסוקה וכמו שפסקו כל רבותינו הפוסקים, וזו לשון הרמב"ם הלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"ה): "אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

ובן כתב מרן ז"ל בשלחנו הטהור יורה דעה (סימן רמ"ו ס"כ): "לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה" ע"ש. [ומה שהזכירו הרמב"ם ומרן ז"ל רק יעסוק "בתורה" שלא לשמה, ולא הזכירו גם "מצוות", נתבאר במקומו בס"ד].

וראיתי לחד מן קמיא מרבתינו הראשונים רבינו יחיאל מרומי ז"ל בספר מעלות

ב. בענין אור יפה לחולה

[זרע חיים סי' כט אות א]

קשה לחולה, פשיטא דליכא תברא, דהתם מיירי כשצריך ורוצה החולה לישון וקשה לו האור וכההיא דהתם (ל' א) מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי חולה בשבתא וכו', אבל בעלמא יש לומר דאור יפה לחולה, ומי לא תנן נמי

זבורני להדיא שראיתי כתוב שאור יפה לחולה, וכעת איני זוכר היכן ראיתי כן, ואחזיק טובה למי שיחזיר לי אבדתי. ומההיא דתנן בשבת (פ"ב מ"ה): "המכבה את הנר מפני החולה שישן" וכו', ומשמע דהאור

"רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה, פירוש כאשר יחלה הגוף, הנפש תסבול ותעזור לגוף ותסעדהו כו', כי הנפש סועדת הגוף בחוליו, אבל כשהנפש חולה לא יסעדה הגוף", וכן כתב עוד רבינו יונה ז"ל בביאורו למשלי (ג' ז', ושם י"א י"ד) ע"ש, ואחריו נמשך וכתב כן גם רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה (ר"פ יתרו) ע"ש. [ועיין נפש החיים שער א' פרק י"ט ודוק היטב].

והנה מצאתי בס"ד לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה (שמות כ"ה ל"ז) שכתב: "יודוע כי הנשמה נהנית בהדלקת הנרות והיא מתהלכת בעדוני ההוד והשמחה ומתפשטת ומתרחבת מתוך הנאת האור מפני שהיא חתיכת אור חצובה באור השכל, ומהטעם הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה, אע"פ שהאור הוא אור גופני והנשמה אור רוחני זך ופשוט, ועל כן המשילה הקב"ה לנר הוא שאמר נר ה' נשמת אדם" ע"ש. [ולפי דברי רבינו בחיי ז"ל מובן פשר מנהגם של ישראל להדליק נר בעבור ולעלוי נשמה, ואכן נקרא בשם נר נשמה, ועשו"ת מהר"י אסאד חיו"ד (סימן שט"ו) ושו"ת מלמד להועיל חאו"ח (סימן כ"ב) ואכמ"ל].

ואחר כל הקדמות הללו מבין אני בס"ד היטב דברי התלמוד בברכות (ה' ב'): "רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן. חזא דקא גני בבית אפל, גלייה רבי יוחנן לדרעיה ונפל נהורא" ע"ש, ואינו מובן היטב מדוע עשה כן רבי יוחנן ומה פשר הנהגתו זו, ותו יש להבין מדוע זה כשרבי יוחנן הלך לבקר את תלמידו רבי חייא בר אבא לא עביד ליה כדעבד אצל תלמידו רבי אלעזר לחשוף זרוע קדשו וכמפורש בברכות שם לעיל מינה. ולדרכינו יובן בס"ד, והוא דהלא ידוע כי רבי אלעזר היה עני מרוד שבמרודין כל חייו וכמבואר בתענית

בפסחים (פ"ד מ"ד): "מדליקין את הנר על גבי החולים", ועיין שבת (קכ"ח סע"ב) שלילדת סומא מדליקין אור בעבור יתובי דעתא שחברותיה רואות ויעזורה. ואפשר מקור הדברים שאור יפה לחולה מבכא בתרא (ט"ז ב'): "אמר רבי שמעון בן יוחאי אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה, אמר אביו היינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא", ופירש רש"י ז"ל: "אידלי יומא הוגבה השמש כשהחמה זורחת, אידלי קצירא מיקל החולין", ויש לפרש דאור זריחת השמש הוא הוא שמיקל לחולה, ועיין בפירוש המיוחס לרמב"ה שם ודוק, ובנדרים (ה' ב'): "שמש צדקה ומרפא בכנפיה אמר אביו שמע מינה חירגא דיומא מסי", ופירש המיוחס לרש"י ז"ל: "חירגא דיומא זיהרא דשימשא מסי מרפא כדכתיב שמש צדקה ומרפא", ועיין שם לתוספות ולרא"ש ז"ל ומה שכתבנו (בסימן ל' אות ב' ד"ה והנה דע) ודוק היטב. [ורש"י ז"ל מפרש יומא דהיינו שמש, וכדאשכחן בדוכתי טובא, וכדכתב רש"י ז"ל עצמו בפירושו לספר מלאכי (ג' י"ט), ובביאורו למסכת עבודה זרה (ד' רע"א), וע"ע רש"י יומא (כ' ב' וס"ב ב'), ופסחים (י"ב ב'), וחולין (ס' ב') ועוד, ובזה תבין עומק כוונת רש"י בברכות (ב' רע"ב) עשה"ט, ובזה פירשנו קרא (ר"פ וארא): "והוא יושב פתח האהל כחום היום ודרשו רז"ל בכראשית רבה שם מלמד שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, ונתבאר היטב במקומו בס"ד ואכמ"ל].

ובתב הר"ן ז"ל בדרשותיו המסולאות מפז ופנינים כי חולי הגופות יעיד על חולי הנפשות ע"ש. וזו לשון החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בשערי תשובה (שער ד' אות י"ב):

הנפשות וכדברות הר"ן ז"ל, ובהבראת הנפש ממילא יבריא הגוף, וכדברי רבינו יונה ז"ל, ובזה קיים רבי יוחנן מצוות ביקור חולים כדבעי, שהרי גדר ביקור חולים לעשות צרכי החולה וכמפורש בנדרים (מ"א א) וטוש"ע יו"ד (סימן של"ה) ועיין בבית יוסף שם משם הרמב"ן ז"ל, והגיעב"ץ ז"ל בסדרו (דשצ"ג ע"ב דפוס לבוב) כתב: **עיקר** מצוות ביקור חולים לעיין מה צריך החולה ולעשות לו, ובמאי דכתיבנא לעיל (סימן י" אות ב') ע"ש, והיינו פשר הנהגת רבי יוחנן דגליה לדרעיה שבזה קיים נמי מצוות ביקור חולים ודוק.

(כ"ה א') ותוספות מועד קטן (כ"ה א'), ואף נר להאיר ביתו לא היה לו, וכמבואר בברכות (ב') שלעני אין נר ואכן היינו טעמא שהיה רבי אלעזר ישן בבית אפל, וכשבא רבי יוחנן לביקר את תלמידו רבי אלעזר ולקיים מצות ביקור חולים ראה שאין אור בביתו של רבי אלעזר, הפשיל רבי יוחנן בגדו גלייה לדרעיה **ונפיל נהורא**, שהרי האור יפה לחולה וכנ"ל, ובפרט לנפש יפה האור וכדכתב רבינו בחיי ז"ל, וכשתשמח הנפש על ידי האור, אזי תסעד יפה יפה **לגוף** וכדכתב רבינו יונה ז"ל וממילא יבריא החולה, כי חולי הגופות יעיד על חולי

ג. בענין שכר המחזיק כשהלומד למד לא לשמה

[קטע מתוך מנוחת שלום חלק יא סי' לג, עע"ש]

על ידי שהיה זבולון מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא, ובא ונותן לתוך פיו של יששכר נותן לו שכר בעמלו, לפיכך נקרא הפסוק על שמו שנאמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך".

ויש להוסיף ולומר דהאמורא **רבי חייא בר אבא** במדרש הנ"ל, אזיל בשיטת רבו המובהק הוא **רבי יוחנן** דבבלי פסחים הנ"ל. וכדבריו אמר ודוק.

ואמרו במסכת ברכות (ל"ד סע"ב): "אמר **רבי חייא בר אבא** אמר **רבי יוחנן** כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן עיין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו".

ובן גם כאן נראה לי לומר בס"ד דהאמוראים תלמיד ורבו, רבי חייא בר אבא ורבי יוחנן תרווייהו לטעמיהו אזלי וכנ"ל ודוק היטב.

פסחים (גי"ג ב'): "אמר **רבי יוחנן** כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף", ופירש רש"י ז"ל: "מטיל מלאי, נותן סחורה לתלמידי חכמים להשתכר בה: בצל החכמה, במחיצת החכמה יכנס זה שההנהו מנכסיו".

ובמדרש ויקרא רבה (פכ"ה ס"ב): "רבי הונא ורבי ירמיה אמרו בשם **רבי חייא בר אבא** עתיד הקב"ה לעשות צל וחופות לבעלי המצות אצל בני תורה בגן עדן, ואית ליה תלת קריין, חדא כי בצל החכמה בצל הכסף. ב' אשרי אנוש יעשה זאת. והדין עץ חיים היא למחזיקים בה. שמעון אחי עזריה אמר משמו, והלא שמעון היה גדול מעזריה, אלא על ידי שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו, ודכוותה ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, ולא יששכר גדול היה מזבולון, אלא